

ТРИБЮН REVUE HEBDOMADAIRE: **ТРИДУНА**
UKRAÏNIENNE

Число 16 (74), рік видання III. 17 квітня 1927 р. Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 17 квітня 1927 року.

4/17 квітня 1917 року зібрався у Києві Український Національний Конгрес, ухвалою якого стала Центральна Рада представницею волі нашого народу, ступивши на той шлях, що зробив з неї правного господаря української землі. В низці статей, нижче поданих, наші співробітники в'ясняють ролю і значіння Центральної Ради у відродженні української державности, обставини, в яких їй довелося жити й діяти, ті наслідки, які дала її робота.

Свого часу в передовиці, присвяченій заснованню Центральної Ради*), ми зазначали те головне, що вона зробила, а саме — «що вона, підбивши підсумки довгим вікам летаргії і поневолення, поставила ідеал, за який пішли на смерть і підуть ще кращі сини народу, — Незалежна Держава Українська».

І сьогодні для нас історичне діло Центральної Ради — це не минуле тільки, яке ми згадуємо, — це сама сучасність, якою ми живемо.

Бо коли за десять год одсіялося багато нестійких і хистких, що спалили те, чому поклонялися, і «ради лакомства нещасного» пішли служити Москві, то разом з тим цей час щільніше збив до купи, зміцнив духовно всіх тих, хто видержав всі проби і переспоби, і зостався

*) Див. ч. 10

вірним українській державності, тісніше об'єднуючи всі лояльні елементи коло уряду Української Народньої Республіки.

Його витирвалість в боротьбі, його твердість на раз зайнятих позиціях — самостійність України та демократичний лад, — якої ніщо не могло розхитати, дозволяють йому й далі разом з громадянством нашим провадити справу визволення Отчизни нашої та відновлення її державності.

«Мы знаємо, уряд УНР, як виконував, так і виконуватиме на краю свій обов'язок перед Україною при всіх умовах, за всяких обставин, рішуче відкидаючи всякі орієнтації, союзи та умови, що яким будь способом могли б обмежувати повну зовнішню незалежність та внутрішню самостійність Української Держави. Але міра успіху діяльності уряду УНР в досягненню спільної для всіх нас мети національно-державного визволення України залежить від того, в якій мірі матиме він співчуття і допомогу від лояльного, активного та організованого громадянства українського на еміграції.

Нехай же спомин про початок великого діла ще більше зміцнить це співчуття і діяльну допомогу всіх випробованих вже в тяжких пригодах громадян УНР і дасть швидче змогу «недовершене довершити».

«Пропаций час» та національно-державні висліди з його.

Згадуємо нині історичну переломову хвилю в життю України — створення Центральної Ради, в якій виявилась воля українського народу до вільного, незалежного життя. Ця хвиля стала останнім кільцем того майже трьохсотлітнього ланцюга, який зв'язує два протилежні своїм характером та значінням моменти в історії України: хвилі її закріпощення та визволення. Протилежність цих моментів надто яскраво виступає на тлі нашої історії; одділює їх між собою темна смуга, яку один з дослідників тої доби, неворожий ідеї державної сполуки України з Московщиною, М. Драгоманів, називає проте «пропацим часом» для України. «Царська самоволя, — каже він, — заїла вольності українські; московське боярство помогло зрости на Україні дзернам кріпацтва... вольним же думкам, котрі росли вже в Європі укупі з наукою і звідти переходили й до нас, тепер поставлений був тин царського та чиновницького самовілля». Дійсно, бачимо, що по великій революції XVII ст. розбуджена й розбурхана до нового життя, з великим запасом народньої енергії, з чималим культурним

надбанням, з широкими перспективами міжнародними, Україна на початку ХХ ст., одрізана од міжнародного світа, опинилася в неволі свого колишнього союзника, затим окупанта, що, порушивши всі умови, пригнобив творчі її національні сили, остаточно розклав її соціально, економічно виексплуатував її в інтересах московського центра, позбавив власної національної культури, позбавив навіть власного її імени; а врешті за майже трьохсотлітній час державного співжиття двох народів стерто саму назву України з карти Європи, де вона займала поважне місце.

Та скінчилася та ганебної пам'яті доба царської самовлади, що була «пропащим часом» і для українського народа, і для всіх народів колишньої Росії. Роспалися вікові кайдани, засяяла над нами зоря свободи. Але чи скінчився для нас «сон лихої ночі», чи проминув той «пропащий час?»

Ні. Тимчасовий революційний уряд російський не ухилився з того імперіялістичного шляху на якому стояв його попередник, уряд самодержавний. Всі політично-державні досягнення українського народу за час революції — це результат односторонніх здобутків його, мимо і проти волі революційного російського уряду, який всемірно опірався тим здобуткам та не мирився з самим їх фактом. Імперіялістичні гасла російського, а власне — духом і напрямом — московського уряду залишилися ті самі, — єдина, неподільна Росія, у якій воля «інородців», народів-пасербів, до національної свободи кваліфікувалася як вплив чужоземних «серебренників» і зустрічала брутальний оклик: «руки прочь»! Висунуто лише новий мотив до старого гасла: обов'язковість додержання єдиного революційного фронту. Та й такий ідейний підход уживано лише з фактичної необхідности — з фактичного безсилля тодішньої російської влади. Коли ж та влада бодай хвилево, бодай частиною української території опановувала, як це було за час ленинської окупації, то справжня натура тої влади виявилася в нечуваних учинках лютої помсти, безоглядного нищення всіх ознак національної окремішности, нищення — масовими рострілами — самого населення, що виявляло певну національну свідомість українську.

Наче для повноти нашого досвіду судила нам доля зазнати все того ж московського поневолення і під прапором інтернаціональним, що в самій засаді одкидає методи націоналістичної політики. І от бачимо, що та сама московська влада, хоч і в досить інтернаціональному складі, прикриваючись, так само як і революційна, зверхніми для людського ока гаслами світових, інтернаціональних інтересів, проголошуючи свободу незалежних держав совітського союзу аж до права оділення, переводить на ділі наймаркантнішу централізаційну систему державну, позбавляє Україну і зовнішнього представництва перед міжнародним світом і внутрішньої самоуправи.

Отже, як бачимо, «пропащий час», ще не минув для України. Почавшись з момента підпорядкування України московській державі, він не перериває свого шкідливого для нас чину на протязі всього часу примусового співжиття нашої батьківщини з Московщиною. Всі ті політичні та соціальні фази, що переходила Московщина, як суверен

землі нашої, не міняли основних ліній її імперіялістичної та націоналістичної політики що до України. Та політика завше й незмінно змагала й змагає позбавити український народ його права у всіх ділянках життя політично-державного, соціального, економічного, культурно-національного.

В наслідок тої політики незалежна українська держава стає провінцією московського державного суверена, який править нею з осередку через своїх сатрапів, що називались колись генерал-губернаторами і просто губернаторами, а тепер називаються червоними комісарами; диктатурою чужинської комуністичної групи поставлено на Україні апарат фіктивного українського уряду, що став за зброю матеріального та духового виснаження українського народу на користь московського центра; українське населення позбавлене можливості обороняти свої права з причини мінімальности свого представництва в центрі, переможеного більшістю тут голосів московських, та через фальсифіковану систему представництва і фальсифіковані методи виборів на місцях; завдяки тому владу на Україні оддано у руки обмежених, здебільшого чуженецьких груп, запобігливих перед московським центром.

Московська централістична система, як і раніш, так і тепер висисає з України її матеріальну силу, не розвиваючи її широких економічних можливостей, а, навпаки, увесь час понижуючи ті можливості грабіжницькою системою господарки під малокультурним та нездарним проводом.

Добро українського народу увесь час обертається на користь імперіялістичного молоха, на збільшення засобів експлоатації та пригноблення народів сходв Європи і в першч чергв — народа українського. Та чужинецька економічна політика доводить український народ до голоду на його благословенній землі та врешті позбавляє його і самої землі тої, на якій чужинська влада не вагається осаджувати чужинців усього світа, примчшючи в той час мільйони українського людв виселятися в чужі сторони.

Навіть в сфері культури взагалі і національної зокрема Україна як не мала, так і не має під Москвою тої свободи, що стає основою духового розвитку нації. Національна культура, остільки висока, що стала джерелом культури великоруської, свідомо й планомірно, зусиллям цілої державної системи, понижувалась, нищилась та засуджена була на цілковитв згубв крилатим гаслом: «не било, нет і не будет».

В момент революції на всьому просторі України вже не було й одної чинної установи української, ні одної школи, навіть початкової, ні одної газети, не видавалося й книжки. Це був національний доробок нашого співжиття державного з Московщиною. Коли попередні форми і методи культурного пригноблення скраховали і проголошено навні засади пошанування національного права, то на ділі продовжено на Україні диктатурч московської мови та взагалі московської культури, і, як слвшно підкреслює емігрантська українофобська преса всіх напрямів, вся так звана «українізація» України—це лише певний шаховий крок демагогічної тактики.

Поруч з потоптанням національного права бачимо зусилля нашого окупанта розкласти саму душу народню духовою отрутою ще в більшій мірі, нав'язуючи народові чужі й відразливі для світоглядч його та його сумління засади большевицької доктрини. Цілою планомірною системою та засобами державними вже почасті й запроваджено в народні маси ті засади і такі форми громадянського життя й поведіння, які стануть великою перешкодою в майбутньому для правильної організації здорового народнього життя.

«Оглядатися назад треба,—каже згаданий вже М. Драгоманів,—щоб знати, через що тепер так гірко, щоб не помилитися знов, як колись помилялись. Українцям треба добре оглянутись назад, пригадати останні дві сотні.... років, після того, як козаки українські за приводом Богдана Хмельницького піддалися під руку «царя Восточного, Московського», в 1654 році». І він радить з'ясувати, чи справдилось, сповнилось хоч частина того, «за що ми билися з ляхами, за що скородили списками татарські ребра». То ж коли оглянемо весь «пропащий час» нашої історії, аж до нинішнього дня, то ясно співжиття з північним сусідою випадає не на користь нам, а на велику шкоду. Чужинецький провід, незмінно несприятливий інтересам українського народу, весь час інтереси його занебдував, права його потоптував і коли за той «пропащий час» не все пропало, коли український народ не перестав існувати, як нація, то це сталося не тільки не завдяки російській державі, а, навпаки, проти всіх стремлень її та напружених зусиль.

Треба об'єктивно констатувати, що історична доля з усіх можливостей що-до державного союзу дала нам найгіршу. Коли вже конче судилася нам якась спільність державна і довелося б співжити навіть з деспотичною Туреччиною, як це планували де-які політики наші в XVII ст., то й в такому разі наслідки для нас не були б такі катастрофічні, як сталися дійсно. І в такому разі були б ми тепер на становищі колишніх васалів турецьких — нинішніх незалежних держав — Румунії, Сербії, Болгарії, Греції, а треба ж сказати, що вони значно давніше, ніж це могли б ми, увійшли в склад Турецької держави, та із значно меншими силами політичними й культурними.

Перший і головний вислід, проказаний нам всією історією нашого державного співжиття з Московщиною, і попередньою добою співжиття нашого з Польщею та Литвою, це той, що не в формах державної сполучки — забезпечення прав та інтересів українського народу. Лише той має добру долю, хто кве її власними руками. Своє істотне право та свої життєві інтереси збезпечує собі лише той народ, що став господарем на своїй землі. Ніякий чужинецький провід не може дати щасливої долі, і це ми найкраще бачимо і на всій історії нашого минулого і на становищі нашому в сучасному, коли український народ терпить знущання над своїм правом на своїй землі, а та частка його «плоти й крові», що обставинами одділено її від цілого тіла народнього, примушена поневерітися на чужині. Цей вислід, що глибоко вже увійшов в свідомість українську, надзвичайно цінний, як основа та головний напрям

народної енергії в творенні своєї дальшої історичної долі, свого добра й щастя.

З цього поглядв ті події, що історія поставила нас свідками, стали для нас шасливою переломовою кризою в процесі боротьби між нашим національним життям та смертю. Для нас, сучасників, ексцеси революції та її безпосередні наслідки — річ надто тяжка. Але для народа в його цілому та в його майбутніх перспективах це добро і щастя, якого ми не в силі тепер і збагнути. На ґрунті «пропащого часу» не могла вирости доля нашого народа. Навіть і колишній державний народ московський несе на собі наслідки того часу: ними розхитано, розбито його державний корабель, що не може бути відновлений ні в його колишньому обсягв, ні в його колишній силі. Хоч на тій спільній спадщині наше становище значно трудніше, але воно вже добре тим, що инше, ніж було до того, що ми вже одірвані глибокою безоднею од того нашого історичного прокляття — «пропащого часу». Доля нашої батьківщини на наших очах зійшла з мертвої точки, на яку вона стала за останні двісті літ; Україна вийшла із стану національної летаргії і пробудилася до нового життя. Прокинувся увесь народ, не лише провідні його кола, але й ширші народні маси, що почули й виявили волю здійснення свого національного права. Ідея державної незалежності ввійшла до глибин народної свідомості, зросла, поширилася. Зрозумілося і стало незаперечною істиною, що вся наша дотеперішня неволя сталася через утрату власної державності, і дальша наша доля, забезпечення права та інтересів нашої нації, залежить од того, чи здолаємо ми вибороти незалежну державу.

Революція вернула національну свідомість нашого народа та його активні сили років на 250-300, лише поглибила ту свідомість, всталили ті сили. З цього поглядв пореволюційна доба була для нас пропащим часом лише остільки, оскільки пута окупації здолали задержати вільний лет пробудженого духа українського народу. Але й останні десять літ не зовсім для нас пропащі. Фактично навіть большевизм, розуміється, не з доброї волі, але силою самої стихії працював на нас, оскільки він нищив, ті старі чужодні сили, що вгніздилися на хребті народньому, оскільки позбавляв їх економічного, соціального та політичного значіння, і те значіння, знов таки проти своєї волі, фактично передавав до рук народніх мас.

Українська справа стала вже на такий ґрунт, що й обставини найгіршого «пропащого часу», який змагається погубити і тіло й душу нашого народа, вже не в силі зломити його волі, подолати його напружених зусиль і там, на українській землі, і тут, на вигнанні. Той ґрунт уже добре вгноєно досвідом і добрим — нашими успіхами — і гірким — нашими помилками та тяжкими ударами. З досвідв цього «пропащого часу» український народ ясно й недвозначно сказав в революції — і твердо додержує своє слово що до незалежного державного життя. Для нас революція, як змагання національно-державне, ще не завершилося. На тому змаганні зосереджено волю й зусилля українського народу, — і там, і тут — під чудодійним, непереможним гаслом: демократична, вільна, незалежна Українська Народна Республіка.

О. Лотоцький.

Центральна Рада та її роля в відновленні української державности.

20 березня 1927 року минуло десять років зо дня засновання Центральної Ради.

Цій установі судилось відограти виняткову ролю в українській революції. судилось зайняти виключне місце в відбудові нашої державности. Центральна Рада була тим осередком, проти якого була направлена вся зненависть ворогів українського руху і українського народу; для нас вона була установою, яка втілювала наші надії і бажання в період революційної весни, тою установою, яка виділила після століть перерви державної традиції український уряд і покликала до збройної боротьби за нашу державну незалежність. Історія Центральної Ради — це історія нашої революції, історія будови нашої державности. Там то, коли дорожимо нашою державною традицією, не повинні ми обминути байдуже десяту річницю тої установи, яка відновила нашу державність.

Діяльність Центральної Ради і головні її моменти можна виділити і належно оцінити лише на фоні тих умов і тих обставин, за яких ця діяльність мала місце, під час яких вона відбувалась. Подвійного роду характеру були ці умови і обставини. Оскільки українське питання український рух за тих часів ще не відмежувалися остаточно від впливів російських, оскільки звязані ми були з росіянами фактом перебування в одній державі, остільки діяльність Центральної Ради йшла під знаком впливу тих умов, наслідком яких виникла і в яких відбувалась російська революція. З другого боку діяльність Центральної Ради проходила під впливом тих подій і тих фактів, які мали місце в українському житті. Напрямна діяльність Центральної Ради була результатом цих взаємно перехресуючихся, часто взаємно протилежних і суперечних впливів.

Кінець імператорської Росії в лютому 1917 року, з яким тісно звязаний початок української революції, був фактом в значній мірі несподіваним. Не через те, розуміється, що всі хиби, недостачі і хвороби царського режиму були певідомі для тих, хто слідкував за російським життям вони були ясні для тих, хто знав російські обставини, але також була ясна для них слабкість, а то й відсутність тих сил, які могли виступити проти царського режиму. Опозиційний і революційний рух концентрувався по суті річей серед одної лише інтелігенції, — у якої в парі йшли нахил до зайвої теоретизації, відсутність практичності і відірваність од народніх мас, — властивості мало придатні до державної будівничої роботи. По-за інтелігенцією, як опозиційною і революційною групою, Росія мала інші соціальні групи дуже сумнівної революційної і опозиційної вартости. Російська буржуазія була занадто слаба економічно й занадто тісно звязана з урядом й його протекціоністською політикою, щоб вона могла уважатись за значнішу опозиційну силу; нова соціальна група на фоні російського життя — буржуазія — oprіч того дуже поволі доходила до класової свідомости, ставала на шлях організації і на ґрунт розуміння своїх потреб. Російське робітництво, яке складало в імперії мінімальний процент населення і яке психологічно ще в дуже незначній степені розмежувалося з селянством, в силу своєї неорганізованости, в силу відсутности класового виховання й загальної некультурности уявляло лише стіхійну революційну силу. Також стіхійну революційну силу, цілком неорганізовану і цілком некультурну уявляло російське селянство, яке було опановане лише напів анархичним змаганням до землі. При цілком непевному і сумнівному білансі революційних сил, поруч з мінімальним впливом і мінімальною поширеністю політичних партій революційного і опозиційного характеру, які не виходили за межі невеличких гуртків, і можливості упадку царського режиму перед лютим 1917 року видавались дуже проблематичними. Й не впала б імперія, коли би з одного боку не сталась війна, яка ослабила відпорність пануючого режиму, й коли би

з другого боку не мала місця виключна бездарність тої групи, яка керувала Росією перед її упадком. Розвал на горі перед лютим 1917 року набрав таких розмірів, що самий лютий був, може, не стільки скиненням старого режиму, скільки його природною смертю. Цими специфічно-російськими обставинами й пояснюється той перебіг, який мала російська революція. Була вона в значній мірі не революцією в європейському розумінні цього слова, а передовсім процесом розвалу імперії, ускладненим російським бунтом.

Так виглядають ті загально-російські обставини, за яких провадила свою діяльність Центральна Рада з історичної перспективи. Але справжня суть і справжній характер цих обставин вияснялись тоді лише поволі й ситуація для широких мас на початкові революції малювалась в цілком одмінний спосіб. Упадок царського режиму, що стався в першу чергу наслідком старечого вичерпання його сил, малювався, як величезна перемога революційних мас. Вважалось, що «велика» «безкровна» російська революція має вказати нові шляхи Європі. Створилась легенда, якій повірили широкі маси, про могутність й силу революційної демократії, тої групи, що прийшла на зміну імператорському режиму. Та віра, яка була поширеною серед народніх мас, в непереможну силу Росії на чолі з царем, в її невечерпані можливості раптом перетворилась так само в сліпу віру в сили і можливості революційної демократії, в силу тих, що могли скинути навіть царя. Особливо захопила ця віра міське населення, більш вражливе і більш культурне. І треба було, щоб минули місяці революції, щоб прийшли продовольчі утруднення, руїна транспорту, щоб проминув Стоход і наступ революційної російської армії з його огидливим Калушським погромом, щоб показав своє справжнє обличчя російський матрос — «краса і гордость русской революции» в диких, безглузких знущаннях над офіцерами в Крошштадті,— щоб це захоплення, ця сліпа віра серед людности Росії почали зникати і зменшуватись. В кожному разі Центральній Раді довелося розпочати і провадити свою роботу саме в ті місяці, коли це захоплення було пануючим не тільки в Росії, але в значній мірі й на Україні.

З якими ж силами і з якими настроями виступила та українська інтелігенція, яка виконувала в Центральній Раді організаційну роботу і яка давала їй ідейний напрям? Являється досить поширеним і досить модним обвинувачення діячів Центральної Ради в тому, що вони перейняті були культурницькими, а не державницькими настроями, що вони йшли дорогою компромісу, «согласительства», не висовуючи і не підкреслюючи належко державницьких гасел. Це обвинувачення не цілком і не повні відповідас дійсности,— навпаки воно перекинує дійсність. Цілковитою неправдою є твердження, що серед свідомого українського громадянства була якась більша група, якій були цілком чужі й незнамі державницькі настрої. Цих настроїв не могло не сотворити ознайомлення з українською історією; відсутність їх не можна було би погодити з культом Шевченка, який невинно ширився на Україні. Ці настрої висловлювались в політичній літературі і політичних виступах. Пригадаємо діяльність Р. У. П. і її літературу в роках 1900-1904, виступи Н. У. П., діяльність Союзу визволення України, який склався з людей, ідейно тісно зв'язаних з загально українським громадянством. Коли би справді було так, що державницькі настрої були чужі більш значним й впливовим нашим групам, був би незрозумілим той факт, що діяльність Центральної Ради всього на протязі 9 місяців довела до 4-го Універсалу і що цей акт став основою й підставою нашої боротьби на протязі десятиліття. Державницькі настрої не були чужі свідомому українському громадянству, але поруч з ними було ще де-що інше. Необхідно одзначити той факт, що вияви державницьких настроїв в політичній літературі припадають передовсім на початок дев'яностих років, на часи перед революцією 1905 року. Після 1905 року ці вияви зникають аж до діяльности Союзу визволення її до з'явлення нової генерації молоді перед самою війною. Невдача революція 1905 року поклатла межу зросту цих державницьких настроїв; революція 1905

раку для українців не вдалась подвійно, як революція загально-державна і як революція, в якій українські маси не виступали, під національними гаслами. Вона принесла для нас неприємні розчарування, бо ті можливості і видання періодичних видань, які одкривилися після 1905 р., маси стріли довісім не так, як того сподівались. Українська преса дуже поволі знаходила свого читача, українські видання набрали регулярного дефіцитного характеру. В зв'язку з цим всім й в наслідок цього з'явився скепсис і зникла віра в можливості ширшого розвитку національного руху; державницькі настрої навіть серед найбільш активних груп були зняті з порядку денного, були віднесені до фантастичних утопій, яким не місце в програмі, що має реальне значіння. Запанувала епоха дрібної роботи, дрібних справ, не освітлених ширшими домаганнями.

Період перед революцією 1917 року в українськiм житті не міг сприяти піднесенню настроїв в колах свідомого українського громадянства. Початок війни в 1914 році для українців означав замкнення всієї української періодичної преси. Зайняття російським військом Галичини принесло з собою певне і цілковите знищення всієї української культурної і економічної роботи в колишньому українському П'ємонті, принесло з собою панування Євлогія й Бобриських; наступив період, коли на всіх просторах, заселених українським народом, не було ні одного періодичного видання українською мовою. Численні мобілізації захопили як раз ті елементи, які були найбільш активні в українських громадських і політичних організаціях. Все це не могло створити перелому настроїв. Правда, були й інші факти — факти оживлення української нелегальної політичної роботи, факти надзвичайного зросту попиту на українську книжку. Але проте все-таки перед загальом українського громадянства разом зі звісткою про упадок імперії у весь зріст стало трагічне питання: «А що буде, як ця революція для нас пройде так само, як революція 1905 року»? Стояло, розуміється, це питання і перед тою групою української інтелігенції, яка в березні 1917 року, заснувавши Центральну Раду, приступила до збирання землі української. Недавно в «Czas'і» з'явилась стаття Ф. Потоцького, який згадуючи про заснування Центральної Ради, каже, що її заснував гурток з 15 чоловіка. Не знаю, оскільки докладна ця цифра — в ті часи було не до статистики, — але фактом є, що Центральна Рада була заснована невеликим гуртком київської української інтелігенції, який не мав ані преси, ані грошових засобів; гуртком, який мав незгачні організаційні зв'язки в своїому активі, і важкі згадки про українську неудачу революції 1905 р. в своїому пасиві. Й гурток цей розпочав свою роботу в тій атмосфері, коли загально-російська революційна демократія уважала себе повним переможцем й паном становища, в тих цілях, щоб максимально використати упадок імперії в інтересах українського народу. Бдиний власне плюс мав той гурток української інтелігенції, який утворив Центральну Раду, який працював коло її закріплення й зміцнення, — цей гурток був гуртком української інтелігенції. Він був українським гуртком й через те спостерігав і розглядав російську революцію, як процес чужий і сторонній; він не піддавався тому самозахопленню й тому самогіпнозу, який був характеристичним для російської революційної демократії, йому були видні її прогріхи і помилки, той розвал, до якого вона йшла. Через те цей гурток зміг використати російську революцію в інтересах українського народу. Зміг, розуміється, використати тільки через те, що його робота й його заходи знайшли широкий і стихійний відгук в українських масах, підготовлених довгими роками повільної й дрібної національної роботи.

При цій ситуації представляється ясным, що національна і національно-державна програма Центральної Ради не могла бути зазначена й розгорнута відразу. Процес розгортання й поширення цієї програми, процес її зміни й пристосування йшов відповідно до зросту подій, відповідно розвитку темпу розкладу імперії. Він залежав від степені нагромадження й організації тих національних сил, які єднала Центральна Рада. Він так само залежав од степені знищення в українських масах ілюзій що

до можливості задоволення національних і національно-державних по-
ступів української нації в межах російської держави.

Зазначимо хронологічно головні етапи національно-державних до-
магань, виставлених Центральною Радою.

На київському вічі, яке відбулось під час першої української демон-
страції в Києві 19 березня ст. стиля, була принята резолюція, вироблена
Центральною Радою, в якій між иншим в справі українських національ-
них домагань говорилося: потвердити центральному правительству наші
сподівання негайного скликання Установчих Зборів на основі загального,
рівного, прямого й тайного вибору, котрі мають ствердити автономний
лад, який на Україні заводимо.

Через два місяці, в середині травня делегація Центральної Ради до
російського тимчасового уряду поставила йому між иншим такі домаган-
ня:

1) Тимчасове правительство мусить в тому чи иншому акті виявити
своє принципове прихильне відношення до автономії України;

2) При тимчасовому уряді мусить бути призначений особливий ко-
місар по справах України;

3) Для об'єднання урядових заходів на Україні мусить бути при-
значений особливий краєвий комісар з краєвою радою при ньому;

4) Являється необхідним створити окремі українські військові
частини, перевести українізацію школи, асигнувати державні кошти для
удержання Центральної Ради, призначати на відповідальні посади людей,
що знають українську мову.

В червні Центральна Рада випускає свій перший Універсал, в якому
закликає український народ приступити до самочинної будови автономної
України і творити перший український уряд — Генеральний Секретаріат.

Пертрактації з Тимчасовим Урядом часово задержують зріст і по-
ширення національно-державної програми Центральної Ради; натомість
в цей період в місяці липні — відбувається поширення Центральної Ради
з органу національного в орган краєвий — в Центральну Раду вступають
українські національні меншості.

Шоста сесія Центральної Ради — в серпні місяці — приймає резолю-
цію про скликання Українських Установчих Зборів.

7 листопаду ст. стиля Центральна Рада третім Універсалом проголо-
шує Українську Народню Республіку, як окрему державу в федеративній
Російській Республіці.

Нарешті, 9 січня ст. ст. Центральна Рада, як логичне закінчення
тої програми, яку вона розвивала в своїй діяльності, четвертим Універса-
лом проголосила самостійність Української Республіки. Так виглядає
хронологічний перегляд тих головних етапів, які проходила Центральна
Рада в своєму національно-державному програмі. Кожен з них стоїть
в тісному звязку з тою ситуацією, яка мала місце в той час, коли Централь-
на Рада робила той чи инший крок, займала ту чи иншу позицію.

В березні 1917 року, через два тижні після організації Центральної
Ради, яка ще не здавала собі справоздання про свої сили, на самому по-
чатку революційної весни Центральна Рада в виробленій резолюції
говорить лише обережно й скромно про автономний лад на Україні. Цей
автономний лад Центральна Рада сподівається одержать з центру, од
загально-державних Установчих Зборів.

4-8 квітня ст. стиля відбувається всеукраїнський національний кон-
грес при участі 900 делегатів; він проходить величаво, він дає яскравий
доказ того, що українська нація прокинулася, що вона уявляє силу, з
якою треба рахуватися. За національним конгресом йде довгою низкою
ряд з'їздів, повітових, губерніяльних і загально-українських, з'їздів
загально-національних, військових, селянських і робітничих. Стає все
ясніше, що Центральна Рада є тою установою, яка по своїй силі в ро-
сійській державі має виключне значіння, відіграє виняткову роль.

В звязку з цим зростає розмір домагань і їх інтенсивність. Є вже
велика різниця між формулювою українських національних домагань.

які мали місце в київській резолюції з половини березня, і домаганнями делегації Центральної Ради з половини травня, яка мала місце після всеукраїнського національного конгресу і першого військового. Приняття першого Універсалу стоїть в тісному звязку з роботами другого військового з'їзду.

Але не тільки під впливами цього моменту формулувався національно-державний програм Центр. Ради. Колосальну роллю в формуванні того національно-державного програму, який привів Україну до одділення від Росії, відіграло само російське громадянство; той шовінізм, ті великодержавні і імперіялістичні тенденції, якими були перейняті кола російської демократії, уперте їх небажання задовольнити найбільш примітивні, найбільш елементарні українські домагання, їх повне невміння встановити елементарний лад в державі, їх колосальна бездарність, яку тільки можна порівняти з бездарністю царської бюрократії роспутинських часів, — всі ці прикмети й властивості керуючих кол — вони владно відпихали од Росії, вони виявляли з очевидністю, що задоволення українських національних домагань, встановлення ладу й спокою в країні абсолютно являються виключеними, оскільки Україна захоче державні звязки з Росією.

Трудно перерахувати ту довгу низку образ, наклепів, лайок, перешкод, й не зважаючи на панування в той час всіх громадянських свобод, навіть репресій й заборон, які зазнав український рух з Центральною Радою на чолі від російських офіційних і неофіційних кол.

Відношення до українського руху зазначилось вже на передодні першого ширшого виступу українства — перед скликанням всеукраїнського національного конгресу. Представники російської революційної демократії, перелякани замірами Центральної Ради направити український національний рух по річищу, окремому од загально-російського, виступили з обвинуваченнями і загрозами на адресу Центральної Ради. На засіданні об'єднаних київських громадських організацій голова Союзу Робітничих Депутатів (с.-р.) Незлобін і голова Союзу Солдатських Депутатів (с.-р) Таск загрозували розігнати національний конгрес баїнетами. Була пушена в оборот популярна фраза про те, що діяльність Центральної Ради є «нож в спину революції». Але це були тільки перші нвіточкі! В квітні київський совіт робітничих депутатів з наказу петербургського совіту в цілях зірвання і знищення Центральної Ради змагається створити нову красву революційну організацію. Територія, на яку мав поширитись вплив цієї красвої організації складається з полтавської, курської, вороніжської, чернігівської і київської губерній, і купянського повіту харківської губернії. Розуміється, ця спроба ганебно провалилась. Далі йде боротьба з українською селянською спілкою, боротьба з сотворенням українського війська, заборона третього військового з'їзду, повна відмова на всі домагання делегації Центральної Ради і невизнання за Центральною Радою права репрезентувати українську націю. Перший Універсал Центральної Ради й колосальні розміри національного українського руху перелякали Тимчасовий Уряд; він зробив спробу піти на порозуміння з Центральною Радою. Центральна Рада пішла на далекоідучий компроміс; але Тимчасове Правительство умови не додержало, обмежило територію автономної України лише п'ятьо губерніями і уклало свою інструкцію Генеральному Секретаріатові так, що вона являлась злісною насмішкою над завязаною угодою. Останній акорд в відносинах між російською революційною демократією і Центральною Радою — це проект Тимчасового Правительства заарештувати Генеральний Секретаріат й притягнути його до суду. Жовтнева революція перешкодила представникам російської революційної демократії виконати ці свої заміри. В парі з відношенням урядових і громадських російських кол йшло відношення до Центральної Ради російської преси, з якої треба особливо виділити «Кіевскую Мысль». Не було тих наклепів, тих лайок, які би не спали на українську адресу од діячів визволеної з-під цензури російської преси.

Після жовтневого перевороту почала визначатись лінія поведінки що до Центральної Ради російських большевиків, які до того часу, поки були в опозиції, тішили українців обіцянками «права на самоопределение вплоть до отделения». Після захоплення влади в Росії, вони свою тактику круто змінили; вони негайно розпочали озброєну боротьбу проти Центральної Ради, яка згодом перетворилась в формальну війну між Росією й Україною. Спроби порозуміння, які робила Центральна Рада, не дали жадних результатів.

Ми не подаємо історії відносин між Центральною Радою і російською демократією; ми потуємо лише головні факти, але й з цього перегляду видно, що тактика і настрої оборонців єдиної Росії прискорили формулку сепаратистичного програму Центральної Ради.

Так само до сепарації від Росії штовхали Центральну Раду все більший і дальший зріст безладдя й анархії в Росії. Російська революційна демократія виявила повний брак державно-творчих здібностей, а народні маси російські вже з перших місяців почали виявляти свої анархічні, руйнівницькі інстинкти. Україна довго лишалась тою щасливою оазою, де панував довший час порядок і спокій. Українській військовій частині дуже довго визначались своєю дисциплінованістю. Хто зна, чи не вдалось би Україні заховати у себе порядок і спокій, задержати нормальні умови життя, коли би не рушила через Україну мільйонна маса збольшевиченої російської армії з фронту, яка нищила й руйнувала все, що стріла на своєму шляху, коли б одночасно й поруч з тим не сунули проти нас дикі большевицькі орди з півночі. Цей зріст анархії в Росії, очевидно і наочні факти шкідливості всяких зв'язків з нею були так само одним з рішучих факторів в поширенні національно-державної програми Центральної Ради, в її переході від гасла федерації до гасла самостійності. Події й факти примусили Центральну Раду, визнати, що єдино реальним шляхом, єдино реальною програмою були той шлях і та програма, яка так недавно ще видавалась порожньою фантазією.

Наш перегляд вказує, що Центральна Рада стала на шлях сепарації від Росії скоріше пізно, ніж рано. Але проте тактика Центральної Ради розгортати нашу національно-державну програму лише поволі мала й свої позитивні моменти. Завдяки своїй обережній тактиці Центральна Рада змогла втягнути в рух найширші українські маси з великим розвитком національної свідомости. На ряді фактів й прикладів ці одсталі маси навчилися розуміти, що нема й не може бути порятунку для української нації по-за відбудовою власної самостійної держави. Через те кожен крок Центральної Ради, який мав на увазі розширення національно-державного програму, знаходив активне співчуття і активну піддержку в масах. Через те четвертий Універсал Центральної Ради не став одною з тих революційних відозв і декларацій, які пішли у вічну непам'ять зараз же після спаду революційної хвилі. Став четвертий Універсал тим документом, який розпочав новий період боротьби; гасло самостійности, висунене Центральною Радою, стало гаслом, за яке вже пролилася кров тисяч кращих синів України, за яке вона ще буде литись, аж поки це гасло не стане реальним фактом життя.

Центральній Раді ті, які забувають закони історії, закидають, що вона не збудувала української держави. Це є так, але див на світі, навіть під час революцій, не буває. Центральна Рада почала свою діяльність тоді, коли під сумнів ставилось саме питання про існування української нації. Після діяльності Центральної Ради існування великої української нації, яка прямує до визволення, до власної державности, стало незаперечуваним фактом, зробилось аксіомою. А коли ми є нацією, час визволення для нас мусить прийти. На ґрунті тих підвалин, що їх положено діяльністю Центральної Ради, буде в майбутньому здвигнутий будинок самостійної держави української.

В. Садовський.

Російська революція та Україна.

23-го лютого 1917 року вже з ранку я був в Державній Думі. Мені було доручено нашою громадою передати Керенському матеріали для запиту в справі митрополита Шептицького. Керенський взяв документи і сказав, що цей запит призначено тільки на 5 год. вечора. До того велися нудні і вже безнадійні суперечки між останнім царським міністром постачання, молодим чорнявим чоловіком і покійним Шингаревим.

Перед 5 год. була довга перерва, і саме в цей час і серед публіки і навіть серед важких і нормально безстрашних льокаїв Тавричного двірця склався якийсь перелом. Всі заметушилися. Щось нове велике, грізне входило в ці стародавні залі з білими колонами. Якийсь жах, передчуття радості і разом з тим нечуваної біди охоплювало душі, напружувало нерви...

— Путиловський завод став, себ-то кількидесят тисяч робітників забастувало і, що особливо вражало, ці робітники вийшли на вулицю з демонстративним протестом...

Серед тої вогневої атмосфери загального невдоволення, в якій всі жили в той час, було ясно, що цей перший масовий, сміливий виступ не буде останнім. Ясно, було, що ті події, яких всі чекали і разом з тим не вірили, що вони так близько, починаються.

Депутати швидко наповнюють залю і жваво розмовляють та розходяться по своїх місцях. Почувається загальне нервово чекання. Нарешті голова, великий, круглоголовий, типовий українець — Родзянко розпочинає збори.

Нормальні запити одсунуто. Знято навіки і запит про Шептицького. На порядку денному позачерговий запит Скобелева і Керенського. Певно, Скобелев ніколи не говорив так зле, як цього разу, — інакше він не міг би мати тої популярности, яку він собі придбав. Голос у нього дрижав, він не володів собою. Чути було тільки, що мова йде про якусь страшну грандіозну подію. Після нього вийшов Керенський. І з перших його слів вся Дума затихла і голос його, кожне слово справляли колосальне вражіння. Вся сила його ораторської інтуїції, все те, що дало йому таку бурхливу, хоч і коротку славу, скупчилося в цій промові, промові, якою одкривається перший акт революції, російської революції «великої» і «безкровної»...

Керенський не говорить тепер як лівий оратор. Певні слова загальної правди виривалися щиро і несподівано може й для нього самого. Промовця переривали гарячі оплески. Плескали не тільки ліві, але й — ясно пригадує собі, — плескали й духовні особи в чорних рясах, що густо вкривали правий сектор круглої залі...

В словах Керенського чулася загроза страшної небезпеки, якій треба запобігти. Він ще вірить, що коли піти щиро на зустріч «общественности», ще можна щось зробити, але не ці думки вражали слухачів. Керенський говорить про злобу, обурення, незадоволення,

бідкування втомлених війною народніх мас. Народ терпів, але нарешті приходить цьому кінець. Він вийде на вулицю, цей народ, голодний, збунтується, а може вже й збунтувався і тоді прийде кінець, кінець всьому і «хвиля змете, знищить і вас (показуючи направо) і нас».

Пророчі слова, які вихопились не зовсім продумано (з погляду революціонера) з грудей цього виключно емоціонального промовця: сам він їх певно забув на другий же день, захоплений оваціями і часовими блискучими успіхами, але сказав він правду.

І вийшов голодний народ, вийшов народ, що спокон віку ненавидів царську владу, що корився їй тільки через многолітню інерцію. Вийшов на вулицю народ, що не хотів більше війни, що не розумів, по що він має битись, що не відчував в серці своїм того вогню патріотизму, який міг би зупинити його від нової руїни своєї державности.

Запалав Петербург червоним полум'ям, затріщали кулемети, загуркотіли гармати. Революція покотилась по всій величезній імперії. Спершу тихо, непомітно, урочисто, але де-далі темп цей прискорювався, атмосфера все нагрівалася і за кілька місяців вся ця імперія нагадувала одну величезну огневу доменну піч, в якій виливалися поволі нові форми майбутнього життя.

Десять літ перейшло, і революцію, себ-то добу раптових змін та широких можливостей, ми не вважаємо скінченою. Революція знає бурхливі часи і потім тишу, глибоку тишу, після якої приходять все нові й нові події. Але зараз оглядаючися, ми можемо себе спитати, що доброго, що злого дали нам ці страшні криваві роки.

*
* *

Революція, правдива революція, є часом неминуче, часом необхідне явище, але разом з тим воно являється завжди великим нещастям, руїною нормального людського життя, виснаженням країни і веде воно, принаймні часово, до занепаду морального й матеріального. Революція — це час, коли всі верстви народні заколихалися, коли людність переживає специфічну хворобливу нервовість і активність, коли кожен відчуває потребу втручатись в бурхливі і політичні справи, коли своєрідний психоз охоплює натовп і якісь стихійні сили, якісь забуті стародавні інстинкти виходять на поверх. Коли це сталося, обійтись без крові, без пожеж, без руїни всього нормального ладу не можливо.

І революція російська, що відкрила для України велику й славу сторінку історії, що розпочала добу її державного відродження, ця революція принесла на Україну і всі страхоття грандіозної стихійної кривавої руїни.

Революція дала нашому поколінню велике щастя покласти перші підвалини, створити перші прецеденти нашої одновленої державности і разом з тим поставила нас в трагічні умови, коли приходилося будувати серед руїн, коли те, що будувалося палким творчим патріотизмом, руйнувалося непереможною стихією революції.

Українським діячам Центральної Ради багато закидають гріхів:

чому, мовляв, не справилися з революційними ексцесами, чому пішли за революційним вітром шляхом «демагогії».

Але ці закиди роблять ті, що дуже далеко стояли від життя революції, що мають за коротку власну пам'ять, і тим більше пам'ять історичну: за всі ексцеси стихійної революції в дійсності відповідають ті, що допустили до неї, що не зуміли або не мали моральної сили піднятися над своїми дрібними інтересами, амбіціями і т. д. і не пішли на зустріч життю.

Коли ж почалася революція, коли переходить вона перші бурхливі стадії свого розвитку, окремі одиниці, чи вони будуть талановитими, геніальними, як Мірабо, чи просто середніми людьми, однаково не в стані затримати хід подій.

За всі злочини революції, за непомірно жорстокий її характер, за всі ексцеси в першу чергу відповідає царський уряд, нікчемний, глухий до всіх вимог життя, зненавиджений всіма народами Росії і самим народом господарем, — народом російським.

Відповідають за те почасти і петроградські проводирі революції 1917 року. Відповідає Тимчасовий Уряд, бо як не тяжке було його становище, він ще мав на початку в своїх руках апарат влади і, припинивши вчасно війну, не допустивши до розвалу фронту, перевівши аграрну реформу і повну децентралізацію Росії на ґрунті федерації, зробивши все це, він, може, щеб урятував ситуацію. Але для зрозуміння всього цього потрібні були справжні гіганти, а їх в Росії не знайшлося.

Значно менші підстави для обвинувачень діячів Центральної Ради та Генерального Секретаріату. Нема чого говорити: всі вони не були підготовані до подій, які прийшли так раптово, але все ж таки завдяки якійсь національній інтуїції, завдяки дуже підвищеному тоді національному почуттю майже інстинктивно в 1917 році зроблено було максимум того, що при тих обставинах можна було зробити для національної справи.

Безмірно тяжко було творити в час, коли шла руйнація всього, час, коли стихія революції саме розходилася, коли різні соціальні стремління і попросту жага бешкету опанували як широкі верстви населення, України, так особливо бувшу царську армію, яка, кидаючи фронт, великими озброєними бандами ходила по Україні і тяжко понівечила її.

*
* *

До російської революції наші нащадки завжди будуть підходити з двох боків: перше — це час, коли Україна розправила свої крила і відновила державність, і друге — це час нечуваної біди, безкінечних страждань і руїни многотрадальної України.

Але революція важлива ще й з іншого боку: вона скаженим темпом привела народ український до самосвідомости. Ті навали і окупації, які пережила Україна, ясно показали народу нашому, що ми є Українці і що тільки ми самі зможемо упорядкувати своє життя, захистити свої політичні й економічні інтереси. Але крім конкретних

навал, які переводилися тим чи іншим військом, найбільшою навалою була все ж сама революція, що неслася до нас з півночі.

Революція є хвороба дуже заразлива, і щоб уберегтися від цієї зарази, треба вживати всіляких засобів, часом дуже складних. Ми бачимо, з якою енергією боролися західні держави, щоб уберегтися від большевизму. І ми теж в часи Центральної Ради пробували уберегти країну від цього найнебезпечнішого грибка революції. Тільки годі було цього досягнути.

Ми були безсилі: ми були зв'язані з Росією. Ми десятками, вже сотками літ мусіли жити її життям, переживати всі хвороби, якими вона хворіє: то над нами панував безудержний обскурантний деспотизм, то така ж безудержна большевицька стихія. І доки не поставимо ми мура, що зветься державним кордоном, доки не закріпимо ми нашого національного життя своїм власним державним тілом, доти ми завжди будемо іграшками серед тих стихій, які будуть колихати східню Європу і половину Азії.

Олександр Шулгин.

Великі роковини.

Переживаємо добу, коли кожному, хто має вуха, щоб слухати, ясно чути тяжкі кроки історії. Ми, сучасники і учасники великих історичних подій, можемо вважати себе щасливими, що нам доля дала змогу жити в цей час буйного розцвіту політичних сил нашого народу. Настануть спокійніші часи, минуть громи й блискавиці сучасності і наші внуки розпитуватимуть у сивоусих дідів — ветеранів про минувшину, про те, як «славной пам'яті бувало» у нас на Україні, коли в грозі і бурі прокинувся до самостійного життя народ, приспаний злими, лукавими ворогами.

Десять років уже минуло, як вибухла революція на сході Європи. Трудно собі уявити глибший занепад і тяжче поневолення ніж те, в яким перебував увесь український народ під глиняною п'ятою московського царату. Коли історики порівнюють сучасне казкове відродження України з тим національним ренесансом, що виник після повстання Богдана Хмельницького, то вони не повинні забувати великої різниці, яка є між цими подіями. Як ні як, а перед хмельниччиною Україна жила національним життям, мала свої друкарні, школи, нарешті мала свою національну церкву, що була тоді політичним чинником великої ваги.

Окрім того, тодішня Україна мала своє військо козацьке реестрове, під польською командою і «свавільне», в диких запорожських степах. Тим-то перед Хмельницьким стояла порівнюючи проста задача: розбити польську воєнну силу і на місці польських воевод і старостів поставити своїх полковників. Вся Україна була в той час досить організована і свідомо, щоб піддержати національно-визвольні стремління Хмельницького, хоч він прийшов на Україну битися «за православну віру» в союзі з татарською ордою...

А що ми мали на нашій Україні перед днем судним, перед революцією 1917 року? Школу заборонено, пресу знищено, політичні організації розбито. В «возсоединеній» Галичині гуляли жандармські «культуртрегери» з нагаями, винищуючи книжки й портрети українських письменників... Але не в тім тільки було лихо, що невимовний гніт наполіг на тіло й душу української нації. «На те й лихо, щоб з ним битися», мовляв Шевченко. Та, на жаль, довголітнє безупинне пригноблення убило у значній кількості т. зв. свідомих українців навіть ровміння завдаць нашої визвольної боротьби:

«А ми дивилися й мовчали,
та мовчки чухали чуби..
Німії, подлії раби..»

Де-які одиниці з нашого тодішнього нечисленного «громадянства» навіть на письмі зазначали свою прихильність до погляду на укр. культуру, як щось другорядне, потрібне лише для домашнього ужитку.

Далі вже йти не було куди. Пани Струве і всякі «Кієвлянини» сподівалися, що завоювавши український «П'ємонт» — Галичину вони на віки вирішать українську проблему. Уже цареві Миколі II-му було причеплено титул «царя -об'єдінителя».

Революція перечеркнула ці божевільні плани. Пророк — поет передчував, що руїна царату станеться з активною участю українських сил:

«Козак безверхий упаде,
Розтрощить трон, порве порфіру,
Роздавить вашого куміра»...

Так воно і сталося. Бо ж справді в полках гвардії, які зробили переворот, чи не більше половини було українців.

Ще й досі де-хто з російських патріотів оплакує революцію, як нещастя для російської державности. В цьому погляді є своя частина правди. Безперечно, коли б можна було в історії вибрати — революцію чи еволюцію, то російські політики вибрали б еволюцію, ступневий перехід од деспотизму до народоправства, в стилі англійського парламентаризму, де король лише королює, а державою правують представники нації. Але для України це шлях був би найнебезпечніший. Тільки велике потрясення «раскачка такая, какой мір не видал» (Достоевський), могло пробудити з глибокого сну наші маси, бо тільки з розбиттям російського імперіялізму може стати Україна вільною.

Як імперіялістична велика держава, Росія багато втратила від революції. Відійшли від неї і мабуть ніколи не вернуться колишні провінції — Польща, Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія. Дужий сепаратистичний рух на Україні, на Кавказі, в середній Азії примушує московську владу чатувати, щоб і ця спадщина царського режиму не вислизнула з рук.

А що ми мали втратити від революції? Хіба лише свої кайдани? Вираз цьому однодушному настроєві українців, без різниці політичних переконань дав митрополит Андрій Шептицький, який прибув на початку революції в Петербург. «Нехай благословенна буде оця революція, бо вона принесе нашому народові визволення...»

Упадок царату вертав Україні її державно-правний стан з часів перед Переяславських. Україна *de jure* була звязана з Московщиною лише династичною унією. Не з державою, а з царем московським договорювалася козацька Україна за часів Богдана Хмельницького. Нам не треба цього забувати. Культурний світ надає великої ваги також праву історичному. Чехословацький президент Масарик у своїх споминах згадує, що йому в його політичній пропаганді за часів світової війни помагав і той факт, що чеське королівство правно існувало, бо і Габсбурги називалися королями чеськими.

Коли б не була Україна так роздавлена царатом, то безперечно вже перші дні революції поставили б Україну в державно-правному відношенні на рівні з Росією. Але цього не сталося. Тільки через місяць після революції відбувся в Києві національний конгрес і тільки через три місяці свого існування рішилася Центральна Рада видати свого першого універсала.

«Од нині самі будемо творити наше життя», — це провідна думка першого універсалу, політичний заповіт для будучих поколінь. «Самі» — а не хтось чужий, опікун над нацією «рабів незрячих гречкосіів».

У де-кого з гарячих критиків політики Центральної Ради вириваються гіркі слова на адресу її діячів, що, мовляв, там і там зроблено помилки, тоді і тоді не виявлено належної твердості і т. д.

Безперечно, перший український парламент, Центральна Рада не могла виконати тих завдань, які перед нею поставила історія. Весь український народ, можемо це сміливо сказати, не здав іспиту політичної зрілості. На те були причини вищенаведені, а саме — страшний гніт російського царату, який відібрав од українського народу його культурніші політично-вишколені елементи. Але сказано: «дух живе, ідеже хошеть». Історичний процес не складається тільки з елементів розумових і свідомих, навпаки, дуже часто «свідомі» і знаючі цілі стають іграшкою в руках Клію, богині історії. Тільки довгим і болючим шляхом дійшла Центральна Рада нарешті до усвідомлення собі того, що єдине незалежне життя, відірвання від Росії може забезпечити Україні максимум національної політичної свободи. Це своє переконання Центральна Рада припечатала 4-им Універсалом.

І хоч де-які з діячів Центральної Ради тепер відхрещуються від своїх учинків і запобігають «по малоросійському» ласки перед сильними московського світу, це ані трохи не зменшує значіння того, що зробила Центральна Рада. Дух нації по своїй природі є дух активний, бойовий. Цей «дух нації» (не в значінні матеріальному, а як сума політичної енергії народу) втілювався і в Грушевському, поки він прислухався до веління доби.

Міз ай н емо, що той самий Грушевський, коли захопився «радян-

ською фантастикою», залишився на Трудовому Конгресі в 1919 році лише з 13 своїми прихильниками, а тепер, як довідуємося з України навіть ювілей його наукової діяльності в Києві відбувся не як громадське, а як «казьонне» свято. «Дух живе, де схоче», дух народу перемандрує до тих, хто ліпше виконує веління доби.

Але не тільки за те не вмере, не поляже слава Центральної Ради, що вона досягла за несповна рік своєї роботи найвищого ідеалу нації — незалежності. Ще й другий заповіт лишився нам від неї; напрям і методи внутрішньої політики. Ця політика була не тільки по формі, але й по суті демократичною. Не «класократія», яку проповідують наші монархисти, не «олігархія», що її уславляють фашисти, не диктатура, а народоправство — ось політична програма Центральної Ради.

Недавно один російський соціалістичний орган, оцінюючи минуле десятиліття, висловився про форму правління так, що, мовляв, тепер ясно, що демократія в сучасній революції мала найменше шансів закріпитися на сході Європи. Не знаємо, може про Росію-Московщину цей сказано справедливо, але що-до України, то цей погляд не має підстав. Кожний вибух національно-політичної енергії на Україні був рухом демократичним. Під прапором демократії, народоправства боролася Україна проти московської диктатури, під цим же стягом повстал Директорія проти деспотизму і національного відступництва Скоропадського, під цими же гаслами обороняв наш народ кожний клаптик своєї землі перед насильниками — червоною і білою російськими арміями Леніна й Деникіна. Ця демократична політика, що стала у нас національною традицією, продиктована самим соціальним складом населення України, де національними є селяни, почасти робітництво та інтелігенція, отже класи, в інтересі яких лежить народоправство, а не панування упривілейованої меншости.

Наведена песимістична думка російського журналу про демократію є виявом оцінки внутрішніх сил у Московщині. Там дійсно демократичні елементи у боротьбі з диктатурою (правою або лівою) були занадто пасивні, а у нас? У нас демократія виявила найбільше енергії в обороні національних прав, почавши від вільного козацтва 1917 року, що складалося з селян і робітників, і кінчаючи загально-відомими подіями нашої воєнної оборони.

Україна не видержала боротьби на кільки фронтів. Зовнішні сили були дужчі. Але «не той козак, що поборов, а той, що вивернувся». За нас працюють непереможні закони історії. Навіть наш відомий «приятель» Василь Шульгин визнає, що неможливо удержати в неволі 40-мільйоновий народ, який досяг політичної свідомости.

Національна незалежність і народоправство — це подвійний заповіт Центральної Ради грядущим поколінням.

Цим шляхом ішла Україна, і ми знаємо, що єдино цей шлях виведе наш народ з неволі.

«Під цим знаком побідиш!»

В. Ш а б л я.

«Центральна Рада».

(Згадка).

В дні, коли реставруємо в пам'яті утворення установи, котра відділила демаркаційною рисою безповоротне чорне минуле нашого народу від сподіваного світлого прийдешнього, — повинність наша згадати й особу, що дала цю назву першому українському парламенту.

Був це незабутній Максим Стратоникович Синицький, 5-та річниця передчасної смерти котрого припадає саме на цей місяць († 17. IV. 1922).

Максим Синицький — одна з найпомітніших осіб нашого національного руху в добі «між двох революцій». Не буде перебільшенням сказати, що свого часу він був може найбільш популярною українською постаттю у Києві, та й далеко по-за межами Києва. Хіба що тільки популярність наших видатних артистів, як М. В. Лисенка, М. К. Садовського, О. К. Саксаганського чи М. К. Заньковецької могли перевищувати знаність Синицького, як що брати за мірку популярності кількість людей, що знали особисто ту чи иншу постать.

А тим часом небіжчик не був ні артистом, ні навіть письменником, не був він і промовцем або взагалі людиною, котра з покликання чи з професії з'являється періодично перед великими зборами. І по революції, в часи нашого державного життя, ніколи Синицький не стояв на чільному державному чи адміністративному п'єдесталі. З найчільніших українських людей, здається, тільки Є. Х. Чикаленко, С. О. Ефремов та він ніколи навіть не прийняли міністерських портфелів, котрі перебували за цей короткий час в стількох руках. І все таки Максима Стратониковича знав не тільки увесь український Київ, але ж знали його маси й інших національностей. Поляки і москалі, чехи і жиди — особливо — жиди, навіть французи і бельгійці, німці і шведи, — що проживали в тій добі у Києві та брали якусь участь в культурному, громадському чи промисловому житті, — знали цього елегантного, вихованого, делікатного, освіченого й напрочуд енергійного та рухливого «українського», «малоросійського», «мазепинського», — як кому було зручніше сказати, — громадського діяча. Для одних він був — адвокат, для других — комерсант чи промисловець, для третіх — директор безконечної кількості установ, для українського громадянства — незамінимий, єдиний sui generis організатор, адміністратор і упорядник громадських справ, а для всіх загалом — «прибжище» у всяких складних, сумних, неясних чи комплікованих випадках приватного й громадського життя. І, може переважно громадського. Бо ж таки майже не було такої громадської справи чи громадської установи, котра так чи инакше не покористувалася з помочи Максима Стратониковича, котрій так чи инакше не послужив би він чинно і позитивно. А тому скрізь, де збиралась українська київська громада, в найрізноманітніших національних угрупованнях, чи то сталих, чи утворених ad hoc, як — сходуни, зібрання, вечорниці, урочистості чи похорон, — Максим Си-

ницький був на своєму незмінному місці — організатора, адміністратора, упорядчика, керівника того чи іншого гуртового руху.

Справді, де тільки був організований гурт людей, споених якоюсь громадською справою, — по-між них тут і там неначе перекочувувалась кругла, невелика постать Максима Стратониковича, що наводив порядок і давав лад громаді. Тільки ж більшість з тієї громади й не знала, що вже задовго перед тим, як вона тут опинилась, — по всьому пройшла підготовча рука Синицького, все пройняв гострий погляд його красних, мов намальованих, карих очей, котрі не тільки вміли зауважити найдрібніший факт, але ж часто цілком ясно передбачали увесь перебіг події. Більшість ніколи й не передбачала, що цей ласкавий і приязний чоловік, що з'являється тут і там, лагідно розмовляючи з зустрічними, без жадної похалпливості, горячності чи зденервування, — фактично порядкує всією громадою, дає напрям зборам, непомітно диригує програмом, часто навіть підказуючи теми промовцям.

А було це не так через непрозорливість чи неуважність учасників збірки, як тому, що Синицький майстерно умів зробити все непомітно, старанно приховуючи свою керуючу руку. Це був з природи режисер, котрий не виходить на кон, знаходячи собі й за лаштунками сатисфакцію у власній свідомості, що справа, котрій він віддано й невтомно служить, переведена так, як того вимагають обставини.

Життя Синицького перебігло «на людях», так мовити, в осередку українського київського громадянства. І територіяльно жив він у самому осередку Києва (біля Золотих Воріт). А, маючи нечислими звязки з найріжноманітнішими елементами київського населення, природно Синицький здебільшого перший з українців довідувався про всяку значнішу подію, що сталася, чи статися має. А, одібравши відомості, що мали чи могли мати хоча б найменше значіння для української справи, — він одразу з того «витягував консеквенції» й відразу ж починав акцію.

Чи ж диво, що, коли вибухла революція, чи не перший Синицький довідався про неї. Принаймні до автора цих рядків дзвонив його телефон ще перед північчю 28-го лютого: — «На залізниці тільки що отримали з Петербургу таку телеграму... За годину подзвоню вам знову. Тим часом міркуйте, що маємо робити завтра?!»... А за годину, й за дві знову й знову деренчав дзвінок мого телефону; Синицький не лише переказував свіжі новини, а вже проектував, радився, комбінував. Другого ж дня, поки ще український Київ здебільшого спокійно спав, — він, мов той пухнатий, мягкий чміль з квітки на квітку, — перелітав з одної до другої української установи, даючи — де накази, де — раду, висловлюючи де — бажання, де — прохання, що стосувались практичної й конечної акції в звязку з новою величезною подією. Того дня, Синицький був скрізь. І по вечірній нараді, що відбулась у Є. Х. Чикаленка, так само літав він по місту, готовлячи акцію, відповідно думкам провідних українських кол.

Через день в помешканні Українського Клубу, фактичним керівником котрого він незмінно був, вже стояла писальна машинка Синицького й була організована українська революційна «ставка».

Сам Синицький майже ніколи не писав рукою, але ж цокав і на машинці лише при скрайній необхідності: він тільки диктував, часто — не обточені літературною формою — ідеї, а хтось, перший-ліпший, хто вмів писати, записував.

В ті дні активних українців було жажливо мало у Києві. Досить сказати, що на згадану, мовляв, «всенародну» нараду зійшлося до Є. Х. Чикаленка лише 27 чоловіка. Багато було на фронті, інші — у військових командировках, багато «страха ради» принишкли, мов миші по норах, зникли з обр'ю й, по перших звістках про переворот, ще тільки нашорошували вуха. Але ж для тих, хто мав такі стосунки з околицьним світом, як Максим Стратоникевич, — вже й тепер багато з'ясувалось. Не було сумніву, що несподівана революція мала великий розгін і одним махом штовхнула старий лад так, що йому вже важко втриматись на своїх глиняних ногах. Ото ж було б злочином прогаяти хоч одну мить. Треба робити!.. Але — з ким?... Ну, то принаймні треба зчинити галас, треба кричати, як найдужче, що ми — сила на своїй землі, що ми — хазяїни положення в своєму рідному Києві...

А в дійсності й кричати не було як: бракувало фізичних голосів, щоб по всіх тих громадських організаціях, котрі народились чи прокинулись до життя за одну—дві ночі, скрізь почувся український, бодай і тихий, але ж належно виразний голос. Та ж цього було мало. Київ — серце України — мав за свій обов'язок гукнути й на всю Україну, що без його директив не знала, на яку ступати. А тим часом вже майже чотири роки Україні було затулено рота й вона не мала не то своєї, а навіть хоч трохи прихильної чи бодай нейтральної преси. Організувати ж її в одну мить, коли немай сліду апарата, коли нема й готових коштів, а — головне — людей, — річ — цілком безнадійна. Жадний Геркулес не підважив би в ту мить такої справи.

І Синицький зважується атакувати нашого ворога — жидівську — «Київську Мисль», щоб на її гадючих шпальтах знайти притулок для українського організуючого голосу, через неї пустити по всій Україні велику українську акцію, котра ще ледве-ледве зачинала закреслюватись в мріях чинного київського українського суспільства.

— Афера!... Афера, Максиме!...

— А все таки, сідайте, товаришу, за машинку...

Починалася сцена з «Пісні в лицях».

— «Во первых, що ж писать?»

— Пиши, я буду диктувать... Пишіть: «Товариство українських поступовців».. «Ні, не так. Пишіть: «Об'єднання українських громадських...» Ні... Почекайте!... «Центральне українське об'єднання».. Та, ні ж бо! Візьміть новий аркуш.

— «Во первых, що ж писать?»

— Пишіть, по московському: «Центральная Украинская Рада, обсудивъ... і т. д.»

Титул було знайдено. Назва першого українського парламенту народилась...

Була вона влучна, чи ні, це вже — не питання на сьогодні. Тане тояло питанням — і для того часу: в ній було головне — «Центральна»...

То ж ясно, що існують... скільки? — Та може ж безліч — і не центральних, а місцевих, провінціальних. Хто ж, зрештою, може знати й перевірити: а може, й в кожному селі є своя місцева «українська рада»? Але ж в Києві є «Центральна» — і природно, що нецентральні повинні й мусять координувати свою чинність з «Центральною».

Така була ідея назви.

А другого дня вранці, хто тільки вхопив у руки «К. М.», побачив, що українці з'організовані, що провід політичним і громадським рухом належить організації, що вже централізувала справу у Києві.

Яка була та «Центральна Рада» і де саме вона містилась, — для багатьох була це ще таємниця.

Але увечері, того ж дня, коли від «Центральної Ради» вийшов перший комунікат, — до Українського Клубу зійшлося сила людей. Управа «ТУП'у», активні громадські діячі та, мовляв, українські нотаблі сиділи в тій маленькій наріжній кімнатці, де стояла машинка Синицького, й обмірковували ближчі кроки. Синицький уже засадив когось за машинку й напів-голосно диктував черговий комунікат...

А по інших світлицях клубу гомоніли, як море, українці, що повилазили вже на білий світ. Вони обмінювались новинами, котрі переганяли сенсаційністю одна одну, — й раз-за-разом обертали свої погляди до маленьких зашкленених дверей наріжного покойчику, де докала писальна машинка і де «засідала Українська Рада», що для всіх присутніх стала вже живим фактом...

В. Королів-Старий.

З МІЖНАРОДНЬОГО ЖИТТЯ.

У Лізі Націй. — Московські гарантійні пакти. — Шляхом Російської Імперії. — Посольство С. С. С. Р у Пекині. — Большевики за працею. — Успіхи пані Колонтай. — Італо-угорський пакт. — У Румунії.

У Женеві зараз має свої засідання т. зв. Підготовча Комісія по розбросню, що складається з представників 21 держави та має підготувати матеріял для міжнародної конференції по цьому питанню. Конференція має бути скликана в Женеві у 1928 році. Комісії представлено два основні проекти, один англійський, а другий французький, складені Робертом Сесалем та Полем Бонкурром. Обидва проекти, як то наперед було умовлено, не обмежують кількості війська за часи війни. Але в позитивних своїх частинах, а саме що-до стану війська в державах за часи миру, вони остільки протилежні, оскільки й різні англійська та французька військові системи. Як відомо, стале військо в Англії наймане, а французьке рекрутоване на основі загальної обов'язкової військової служби. З цієї причини французький проект обмежує лише склад лінійної армії та стоїть проти обмеження резервів, а англійський — як раз навпаки, особливо обмежує резерви. Навіть ті, що мають вступити до дісної армії в день проголошення війни.

Досі тому не могло статися погодження цих точок проєкту, таких далених одна від одної. Труднощі поглиблюються тим, що до цих проєктів додано ще два проєкти: а саме: 1) румунський, що передбачає спеціальні винятки в правилах що-до обмеження числа військ, які мають стосуватися до тих держав, що мають кордони спільні з ССРСР; і 2) італійський, зміст якого зводиться до того, що Італія може розпочати обмеження свого озброєння лише тоді, коли вона кількістю своєї армії дожене найсильнішу зараз військово-суходольну державу (Франція).

Труднощі комісії збільшуються ще й тим, що, встановивши проєкт суходольного розброєння, вона має встановити й межі морських та повітряних військових сил усіх держав. А в цій площині розходження поглядів, як здається, ще ширше, ніж у площині суходольного проєкту. Отже тяжко сподіватися, що 1928 рік побачить розброєну Європу. А про цілий світ нема про що й говорити.

*
* * *

За останній час большевицька преса робила великий гомін з приводу розпочатих з Польщею пересправ, що-до складення гарантійного пакту. Після парафованого гарантійного пакту Латвії з ССРСР це таки справді здавалося досить значним успіхом Москви у площині її балтійської політики. Тепер виявляється, що успіхи ці не мають під собою яких певних підвалин. Як повідомляють газети, Москва вже взяла назад підпис свого представника на совітсько-латвійському гарантійному пакті. Большевики твердять, що їх представник Аралов, поспішаючи до Китаю, перевишив дані йому урядом ССРСР уповноваження, зробивши Латвії більше уступки, ніж мав на те право, особливо в площині економічній та концесійній.

Справа в тому, що польський уряд, коли зайшла мова про гарантійний пакт між ССРСР та Польщею, запросив для себе таких самих уступок, які було зроблено Латвії. А Латвії, між иншим, ці уступки було зроблено тому, що їх було свого часу пообіцяно Литві. Москва вийшла з цього становища в той спосіб, що дезавувала свого представника та анулювала совітсько-латвійську згоду. Латвія поки що на це не реагувала. Але, замість неї реагувала Естонія. Її представник Геллат, що пересправляв з большевиками з приводу естонсько-совітського пакту, припинив пересправи на довший час та поїхав, — мабуть, за порадою, — до Гельсінґфорсу.

На цьому стоїть зараз гра в «мишку та мишку» між ССРСР та комплексом балтійських лімітрофних держав. Що робитиме з приводу цього Польща, — не знати.

*
* * *

Пересправляють зараз у Москві і що-до совітсько-перського гарантійного пакту. Справа ця давня, і большевики трубили про неї в усі труби, намагаючись завірити цілий світ, що вони на дорозі утворення азійської Ліги Націй, на чолі з ССРСР. Але пересправи кінчились на тому, що торік Персія одмовилася була скласти навіть звичайного торговельного договору.

Тепер пересправи відновлено. Москва дбала про те, щоб до цього пакту прилягти, коли вже не можна цілу Азію, то хоч би Туреччину, але анґорський уряд одмовився од того. Переговори йдуть повільно, і не видно ще того часу, коли пакта цього буде складено.

Причина полягає в тому, що большевики згадали про ті часи, коли Росія мала формальну «зону впливів» у північній Персії і проголосили себе спадкоємцями що-до цих впливів. Вони вимагають од Персії, аби уряд перський не смів давати на півночі жадних концесій якійсь будь иншій державі та щоб він одмовився від участі анґлійців у будіванні нової залізниці, яка має звязати Перську затоку з Каспійським морем. Москва хотіла б, щоб концесія на північну частину цієї дороги досталась їй.

Перси на це справедливо зауважують, що СРСР сам роздає концесії, себ-то занадто слабосильний, щоб бути концесіонером.

На цьому пересправи стали, а розмови перенесено до комісії, на засіданнях яких перський та совітські представники, мабуть, обмінюються взаємними ласковостями з приводу: 1) підвищеного недавно митного цла на східній крам, через що перські виробники фактично не мають доступу до СРСР і 2) бойкоту совітського краму персами, од чого провалився недавній Бакинський ярмарок, організований спеціально для персів.

*
* *

Агентство Рейтера з Пекина повідомило європейську пресу про такий нечуваний в дипломатичних колах випадок, що стався з тамошнім совітським представництвом.

5 квітня по наказу, виданому за згодою дипломатичного корпусу, 100 солдатів маршала Чан-Со-Ліна у супроводі озброєної поліції вийшли до будинку совітського посольства. У будинку залунали стріли, потім з дверей було викинуто якогось росіянина, звязано та одвезено геть автомобілем. Усього на поліцію досі було із посольства одправлено 6 росіян та біля 20 китайців. У посольському будинку було знайдено кулемети, рушниці, набой. Дипломатичний представник СРСР та його урядовці затримані під вартою в посольських канцеляріях; ціла ж будова обсажена вартою з армії Чан-Со-Ліна.

Ближчі дні дадуть пояснення та подробиці того, що сталося. Зараз можна сказати лише одно: коли це так, то для нас ясно, що на сході ліпше розуміють, що таке большевики, ніж на заході, і прикладають до них тих методів, які їм до лиця.

*
* *

У Сполучених Штатах Північної Америки вибухла вугільна забастовка. Припинило працю біля 200.000 робітників в 2.000 копальнях з різних штатів. Забастовка має чисто економічний характер і, здавалось би, большевикам нема чого тут робити. А в тім московський комінтерн видав заклик до робітників цілого світу, вимагаючи від них підтримки американської забастовки, бо на його думку вона може мати значіння аналогічне тому, яке мала вугільна забастовка минулого року в Англії. Комінтерн сподівається перетворити її в політичну, для якої мети асигнував на підтримку забастовочної акції мільйон рублів. Однчасно большевицькі агенти змагають знову роздмухати незадоволення серед англійських вуглекопів та викликати забастовку в Англії, але своєчасні заходи британського уряду прикоротили цю акцію.

*
* *

1 квітня до європейських газет прийшла телеграма з Мексики про те, що представниця СРСР Колонтай остаточно налагодила совітсько-мексиканські торговельні зносини, що вже вирушив до СРСР перший пароплав з мексиканським крамом, що на черзі стоять і пересправи про гарантійний пакт. Большевицька опінія готувалась до святкування нової перемоги за океаном.

Але телеграма ця — чи не була таки квітневою кашкою. Бо через два дні з Мексики надійшли нові звістки. Вони говорять про те, що большевицькі фільми, — єдиний крам, крім агіток, який привезла з собою за океан пані Колонтай, — заборонені мексиканським урядом. Це так засмутило дипломатичну пані, що вона, не розпочинаючи ніяких пересправ, сіла на пароплав і поїхала назад до Москви на відпустку, з якої, як гадають, назад уже не повернеться. Явна річ, що не ті фільми, і не той привіз, як то треба було.

*
* *

Цими днями Італію одвідав голова ради угорських міністрів ґр. Бетлен. Візит цей мав метою підписання гарантійного пакту між Італією

та Угорщиною. Пакта складено по зразку всіх аналогічних договорів, що їх тепер багато підписано між європейськими державами. Але самий факт його складення має велике значіння, — особливо для Угорщини. Бо ж цей пакт заводить її, так би мовити, знову до конклаву європейських держав, з якого Угорщина була фактично виключеною.

Над цією державою досі тяжіли: 1) одрізанність од моря, 2) пильний фактичний контроль над її зовнішньою, а почасти й внутрішньою політикою з боку Малої Антанти і 3) офіційний військовий контроль з боку великих держав. Останній контроль знято майже одночасно з італо-угорським пактом, а самий пакт дає Угорщині торговельний доступ до італійського Фіуме, що був до війни угорським портом, а також, — що для угорців не менш важливо, — зводить на нівець контроль Малої Антанти над її політикою.

З другого боку, Італія, підписавши цей пакт, забезпечує собі певний вплив у середній Європі та замикає ще на одно кільце той ланцюг навколо Югославії, утворення якого їй потрібно для вільних рухів на Балканському півострові, що перепинені зараз на де-який час ще не вирішеним італо-югославинським конфліктом з приводу Албанії.

Для характеристики італійської політики, що йде під безпосереднім проводом дуче Мусоліні, цікава така риса. Італійський уряд, склавши пакта з Угорщиною, в сприятливій поті негайно повідомив про це Югославію: він вважав це необхідним, бо ж цього вимагав гарантійний пакт, складений рік тому між Італією та Югославією. У цьому повідомленню підкреслюється, що італо-угорський пакт являється добрим кроком по дорозі замирення середньої Європи. Середнь-європейська преса не дуже то повірила такій заяві, вбачаючи в новому пакті закріплення нової позиції італійської експанзії на схід від Апеннінського півострова. Преса ця ставить навіть ще й інше питання: чи не зв'язаний цей пакт з близьким поворотом Габсбургів на угорський трон? Хто зна...

*
*
*

Останні відомості з Букарешту мають дуже неспокійний характер. Давня хвороба румунського короля — рак — ускладнилася і кожної хвилині загрожує йому смертю. У нормальні часи це було б родинне горе, що не має наслідків ширшого значіння. Але для сучасної Румунії цей факт може спричинитися до різного роду небезпек. По-перше, династія не має зараз повнолітнього наслідника трона. Старший син короля зрієся своїх прав і живе в Парижі, як приватна людина. Його син — ще мала дитина. Питання регентства не ясне: кандидатів єсть кілька і між ними снуються інтриги, йде тиха боротьба. Крім того, як здається, й наслідний принц, зрієчися свого часу, тепер наче б то не від того, щоб поновити свої права. Дві головні політичні партії, що тримають у своїх руках перемирно державну виконавчу владу, як ходять чутки, не мають спільної думки що-до наведених можливостей. Країні загрожує внутрішня розгубка, військові та інші чвари. До того ще румунське королівство, що вийшло вдвічі побільшеним з великої війни, не встигло скої солідуватися політично і три його частини: стара Молдавія та Валахія, Трансильванія та Бесарабія, — не так то ще міцно злітовані спільним державним цементом. Над країною нависли темні хмари, а східній сусіда, придивляючися до тих хмар, блискає своїми зловорожими очима.

O b s e r v a t o r .

МАЛЕНЬКІЙ ФЕЛЬСґОН.

Коли я сьогодні вранці після теплого весняного дощу вийшов на ганок і глянув навколо на всю природу, що оживає, мене охопив такий настрій, який переживає може перший пролісок, або червоний «коза-

чок», що вперше після довгого сну виліз із своєї щілини й вигрівається на сонці.

Хотілося вибігти на гору, стати на самому вершку, як найближче до сонця, розняти руки і крикнути:

«О, сонце,! Як же ти ясно світиш, як же ти тепло грієш! Загорися ж ще ясніше, пройми кожную клітину моєї істоти своїм промінням, напий живою радістю мою безрадісну емігрантську душу, влий в неї бальзам надії!» Але на гору після дощу було йти слизько і я вибрав лінію найменшого спротиву: я пішов вниз в центральну частину містечка, де по сутеренах під склепами і по неприступних горищах міститься наша еміграція.

Я йшов в долину, а настрої мій ріс все вгору і вгору. Буйна кипуча енергія шукала виходу.

Хотілось от зараз зовсім по дитячому стати на руки і тричі перекинутись... І від цього, безумовно, стало б легше. Хотілось сьогодні ж негайно зробити щось велике, невмируще, і разом з тим веселе! І щоб не тільки тобі, а і всім стало весело!

Хотілось позичити дві корони на дорогу, приїхати в столицю і відкрити свою власну Українську Академію Наук, а себе на віки вічні призначити її президентом, або взяти і спацифікувати одним розчерком пера проклятуцій схід Європи. Досить і сліз, і крові, і пожарищ. Зараз же іду до приятеля-москаля і справа за 1-2 години буде готова. Договір буде підписаний. Я круто повернув направо і полетів, як на крилах.

По дорозі зустрів свою стару кредиторку-перекупку. Вона загородила мені дорогу і многозначно запитала : чи ще пам'ятаю на неї?...

Я її впевнив, що тільки те й роблю, що думаю про неї, та згадую, згадую...

Вона, очевидно, була щаслива.

Без перестану я скидав шапку направо й наліво, вітаючись з українцями, москалями і чехами.

З радощів ледве не обняв двох малоросів — стихійних українців і свідомих московських чорносотенців.

Нарешті я біля дверей. —

Розчиню, і українсько-московське питання буде розв'язане без краплини крові!

Liberté, Egalité, Fraternité!

Кожна нація, ergo і Москва, мають право на самоозначення! Досить імперіялізму і поневолень!

Приятель москаль зустрів мене досить прихильною усмішкою і сказав:

«Ну, нарешті! Три тижні не заходив! Образився, Бог знає за що! А я тобі сказав правду і ще раз повторю те, що думаю: я ще можу слухати, коли ти, або інший мужчина говорить по українськи, але коли жінка... це вже вибач...»

Я хотів почати говорити про наш Союз Народів, про пацифікацію сходу Європи, але мої очі полізли на лоба, язик прилип до гортані, а на його кінчику в останніх корчах доходило «Fraternité».

Нем-Тудо.

З П Р Е С И.

— «Prométhée», орган оборони національної народів Кавказу та України, що саме існування його так дратує окупантів і таке співчуття викликає серед поневолених народів, спиняється в передовиці останнього числа на китайських подіях. Підкресливши звязок між тим, що діється в Китаї, з загрозою, яку уявляють собою для Європи совітські заходи, що об'єднують її інтереси з інтересами окупованих Москвою країн, та зазначивши, що наступає вже час активної боротьби з тою небезпекою, журнал цілком справедливо зауважує:

«Рішучий удар чанести большевизму можна не на водах Шанхаю, а тільки на водах Чорного моря, на березі якого Прометей закований — Кавказ та Україна — в смертельному дождиванні виглядають з-за обрїю свого визволення».

* * *

— В совітській пресі на все є давно вироблені схеми, в які волею-неволею, а мусить укладатися життя. І коли через офіціалну скаралушу в передовиці чи якій статті, написаній по раз на завжди встановленій формі, трудно буває иноді догледіти ознаки чи які прояви живого життя, то йому легше пробитися на світ Божий в поточній промові, звіті про засідання, обміркування докладу, запалі дискусії. Кільки цікавих вказівок на те, що коїться під поверхнею офіційного спокою та обов'язкового благоденствія, знаходимо в останніх числах совітських газет.

В Києві на міжспілчанській культурній конференції тов. Рабичев, один з лідерів, так вияснює з большевицького погляду потребу і konieczність українізації:

«багато хто ще не розуміє сути українізації. У нас на Україні є 1.800.000 членів спілок, а селян 30.000.000. Ці селяни розмовляють українською мовою й хочуть говорити українською мовою, хочуть будувати українську культуру. Яке велике це тяжіння до українізації, досить згадати колишні «Просвіти», що стихійно зростали по всій Україні на початку революції. Тяжіння селянства до на-

ціональної культури величезне. І тут не треба забувати, що селянство в цілому світі ніколи не має своєї окремої лінії, — воно йде, або за буржуазією, або за пролетаріатом, проміжного шляху у нього нема. Отже відмовитись нам від українізації — це значило б відмовитись від культурного керівництва над селянством і передати його дрібно-буржуазній інтелігенції, автокефальній церкві, чи кому завгодно».

(«Пр. Пр.» ч. 72).

Спинається на розвитку української культури під крилом совітів і тов. Кузьменко, який в своєму докладі говорить:

«Ми маємо багато українських газет, широко розгортаються українська література, наука, мистецтво, школи то-що. Але не можна заплющувати очі на боротьбу за керівництво в цьому культурному українському рухові, яку веде з нами буржуазно-куркулівське суспільство. Хоч гармати й не стріляють, а боротьба ця точиться».

(«Пр. Пр.» ч. 69).

Отже, боротьба йде і становище в ній сьогоднішніх володарів України ускладняється тим, що, як зазначали промовці з місць,

«Досі не було належного керівництва справою українізації і вона йшла сама стихійно з низів».

(«Пр. Пр.» ч. 69).

Ми з особливою приємністю навели ці голоси, що лунали на комуністичній конференції. І читач добре зрозуміє наше задоволення: це ж «Тризуб» раз у раз говорить, що на українізацію дивляться большевики, як на засіб опанування масами; що вона йде на вимогу самого населення знизу, що боротьба з наїздниками не припинялася, а тільки прибрала інших форм. І от сьогодні те ж, майже тими словами повторять за ними, підтверджуючи правильність наших позицій, самі ж товариші в трізові за своє майбутнє: «керівництво над селянством», українізація «сама стихійно з низів», «хоч гармати не стріляють, та боротьба ця точиться».

* *

— І вона та боротьба набирає тим неприємнішого для окупантів характеру, що в масах, як свідчили самі ж культурні робітники на тій конференції, зростає

«ухил у бік українського шовінізму»

(«Пр. Пр.» ч. 69),

а настрої інтелігенції ніколи не були певними. Тов. Любченко, теперішній київський губернатор, на київському окружному з'їзді, віддавши належне вірним слугам окупантського режиму з поміж людей науки, зазначив:

«У той же час ми мусимо відзначити, що є ще наукові сили, які не йдуть з робітниками й селянами. Є ще багато таких, яким не подобається наша робота, які не бачать культури робітників і селян, нашої школи, нашої політичної освіти. Вони нехтують її не тому, що її нема, а тому, що їм не до душі»...

«Сидять вони, дивляться і не хочуть нам допомагати, а коли допомагають, то не так, як нам треба. Найкращий вихід для таких,

*) Підкреслення всюди наше.

я беру на себе сміливість сказати, коли вони не хочуть переглянути свої позиції й відірватися від своїх інтересів, коли їм не до душі будівництво робітничих селянських мас, найкращий вихід для таких, повторюю, взяти візу й виїхати до своїх однодумців закордоном».
(«П р. П р.» ч. 72).

* * *

— Росповідши про те, як галицька преса озвалася на переміні в харківському уряді, «Пролетарська Правда» ч. 72 пише:

«а львівські петлюрівці, вибачте, ундівці, галасують на всі шпальти «Діла», «Нового Часу», «Ради» то-що, що тут є «рука Москви».

Не до речі, звісно, і «Діло» чи «Новий час» пошивати в петлюровці, але зробити петлюровця з «Ради» — це вже справді «своя своїх не познаша». Чи ж «Рада» не старається перед Москвою? І от маєш, — така подяка. Ні, нема таки в світі правди.

ПОХОРОН ПРОФ. В. КОВАЛЯ.

25 березня урочисто ховала Празька українська колонія одного з видатних членів своїх професора Володимира Ковалю, що передчасно, в молодому ще віці (42 роки) помер від сухот. Похорон відбувся на Ольшанському кладовищі де поховано не одного вже українця, а між ними і б. посла УНР у Відні Григорія Сидоренка. Роспорядчки похороном мали на увазі відправити поминальну службу в православній каплиці, але московські православні християне не пустили труни небіжчика в каплицю, поставивши умовою, щоб правило службу московське духовенство з своїм церковним хором, що співає з московською вимовою. Довелось одпівати небіжчика в католицькій каплиці на Виноградському кладовищі, а потім звідти вести на Ольшанське кладовище ховати. Винесли труну з каплиці на мари, вкриті численними пишними вінками з жовто-блакитними та по де-куди червоними стрічками, пошитувалися українські скаути, заспівало духовенство, заспівав хор жалібно, і руш в небіжчик в останню путь в супроводі рідних і численного українського громадянства, без ріжниць партій, напрямків, групівок. Правив похорон архієпископ Саватій по слов'янськи, хор співав по українськи. Над могилою промовляв проф. О. Ейхельман; далі промовляли лектор Української Подєбрадської Академії, кооператор В. Доманицький, голова Укр. Комітету Н. Григорієв, проф. Ф. Шербина (від кубанців), ректор Педагогічного Інституту В. Сімович, д-р І. Мандрика, кооператор М. Літвицький, проф. Білецький, М. Галаган (від Вид. Фонду), представники студентства Укр. Господарської Академії в Подєбрадах та інші. Де-які промовці за слъозами не могли скінчити своїх промов і обіцяли забрати останки небіжчика з собою, як повертатиметься еміграція на Україну. Промовляв над могилою і росіянин-кооператор Савельєв, підкресливши що російська наука, російська кооперація високо цінити праці небіжчика.

На церковних зборах Укр. Респ.-Демокр. Клубу 25 березня, в день похорону проф. В. Ковалю Голова Клубу проф. О. Лотоцький присвятив свій доклад пам'яті небіжчика. Смерть Ковалю, сказав проф. Лотоцький, велика втрата для української справи, втрата, яку тяжко замінити. Працюючи на економічному полі, науково, Коваль рівночасно був видатним практичним діячем, що умів на економічному ґрунті найти стик з народом. Той план праці серед народу, який вироблявся «Тупом», Коваль прийняв для своєї діяльності як кооператор, як економіст, як діяч серед народу і переводив свою працю по методам, якими була перейнята праця серед народу його попередника Василя Доманицького. Поширення кооперації в народі було ґрунтом для досягнення організованості народу.

Сміливість і непохитність, з якими Коваль боровся за кооперацію, особливо яскраво виявилася, коли він при большевиках по 1921 р залишався на Україні, гадаючи, що своїм заступництвом і діяльністю збереже кооперацію в народі, як великі здобутки народньої організованности. Але переконавшись, що большевики прагнуть не до розвитку кооперації, а до цілковитого її знищення, Коваль покинув Україну, перейшов на еміграцію і тут, під час перебування в Німеччині, продовжував боротьбу з большевиками, висвітлюючи руйніщю економічну політику. Два з половиною роки сили Ковалья підточувала смертельна недуга, тіло завмірало, але живий розум його не згасав і до останньої хвилини життя він не випускав пера з рук, розробляв аграрне питання, прагнув до практичної праці, бажаючи перевести в життя свою мрію по утворення курсів заочного навчання. і вже на смертельному ложі, в лікарні, з своїми близькими приятелями ділився планами поєднання української економіки з економікою Західної Європи, яку на протязі шости років свого перебування за кордоном пильно студіював.

Своє слово про небіжчика, що так передчасно зійшов в могилу, не вичерпавши своїх багатих розумових сил на користь рідного народу, проф. О. Лотоцький закінчив проханням вшанувати пам'ять помершого вставанням, що й було виконає аудиторією в урочистім мовчанні глибокої пошани.

I. M.

О д Р е д а к ц і ї

Інші статі, звязані з десятилітнім заснування Центральної Ради, ввійдуть у наступні числа «Тризуба»..

Урочиста служба Божа з роздачею верби відбудеться у **Вербну неділю** 17 квітня о 10.30 год. ранку в Українській Православній Церкві. (**Vd August Blanqui, 96**)

Для тих, хто бажає говіти, буде загальна сповідь.

Книгарня „Тризуб“

допомагає культурно просвітній праці української організованої еміграції у Франції, висилає каталог по першій вимозі. Має на складі книжки, ноти, листівки, портрети, вишиванки і т. и. журнал «Літературно Науковий Вістник», газети «Українська Нива», «Українське Життя», календарі, «Кобзарь» Шевченка, партитури Укр. опер і опереток, комплекти журналу «Тризуб».

Книгарня дає ріжні дотичні культурно просвітньої справи відомості і поради.

Хроніка.

З ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ.

— Помешкання для УАН. Ми подавали свого часу відомості про проект добувати колишній будинок Ольгинської гімназії у Києві для УАН. На останньому окружному з'їзді в Києві Любченко висловив надію, що постанову ОВК вдасться виконати до осені». (Пр. Пр., ч. 72). Можна тільки побажати успіху цим заходам.

— Нові придбання в історичнім музеїм. Т. Г. Шевченка. Недавно історичний музей ім. Т. Г. Шевченка одержав з московських музейних фондів 22 картини з українського життя, що їх писали укр. художники Ярошенко, Пимоненко, Васильківський, Левченко, Трутовський та інші («Пр. Пр.», ч. 70).

— Бердичевський музей. Збагатився на 3.000 томів коштовних книг французською, польською та латинською мовами, видання визначних європейських друкарень XVII-XIX століть, що перейшли до його з бібліотек графів Ржевуського та Ігнатієва («Пр. Пр.», ч. 70).

— Трівога нового комісара. Новий комісар освіти тов. Скришник поділявся з київським окружним з'їздом своєю тривоگوю що до освітньої справи на Україні: «Вивчаючи цю справу, я бачу, що план ліквідації неписьменности ми до 10-х роковин Жовтневої революції ледве чи зможемо виконати». («Пр. Пр.», ч. 70).

— Красномовне призначення. Взагалі новий комісар не задоволений станом свого

міністерства, як це він висловив у Києві, торкаючися помилки комісаріят у освіти: «Перед усім визнала Партія ту помилку Наркомосу, що він не був тим, чим повинен був бути — об'єднанцем цілого українського культурного процесу, державним зняряддям для його переведення, виявником стремлень і жалоб пролетарських мас до творення нової української пролетарської культури».

(«Пр. Пр.» ч. 70).

«Не був тим, чим повинен бути!» Чим же був досі комісаріят освіти, — новий міністр не каже.

— «Політично-шкідлива література» та до того ще «протирадянську» ширять самі ж таки большевики. Недавно в Одесі одне видавництво випустило книжку «Масовая работа в фабзавместностях». Як оказується, ця книжка є контр-революційний меншевицький памфлет на наш професійний рух, вона просякнена брехнею проти первісного професійного апарату. Характерно, — зауважує гідно «Прол. Пр.» ч. 70, — що ця книжка вийшла за редакцією члена партії Хмельницького і її дозволив Окрліт». Висновок газети, що треба «організувати уважніше стеження за станом книжного ринку, переглянути редакторський склад видавництва, щоб добрати ідеологічно витриманих, політично підготовлених робітників, а також обслуговувати роботу Окрліта».

А зробити це, видно, не легко, коли непевними являються, як бачимо, навіть партійні товариші і самі адміністративні установи.

— Фільм «Київ». Серед того совітського мотлоху, яким годує людність ВУФКУ, з присмістко можемо одзначити і заходи позитивного характеру: тепер провадиться знімання спеціального фільму «Київ» — його історичні місця, культурне та промислове життя. Робота йде за порадами проф. Ернста.

(«Пр. Пр.» ч. 72).

— Народа глухонімих перша на Україні відкрилася у Харькові. На неї приїхало 50 делегатів від 50.000 глухонімих, що є на Україні. Вона має обміркувати заходи — що-до поліпшення стану глухонімих.

(«Пр. Пр.» ч. 69)

— Бацилу скаже-нини відкрито учнем відомого епидемиолога Заболотного д-ром Леводітом.

(«Пр. Пр.» ч. 69).

— Проф. П. Морозов, один з найвидатніших анатомів і хирургів, що понад 40 років працював у Києві і залишив тут глибокий слід у науковому і навчальному житті, помер у Києві, на 81 році життя 25 березня.

(«Пр. Пр.» ч. 69).

— Ще один ювілей. «Прол. Пр.» святкує десятиліття виходу першого числа «Голоса Соціал-Демократа», органу Київської організації РСДРП., що «є безпосередня попередниця наших теперішніх київських газет. Через те десяти роковини виходу цієї газети є великий ювілей нашої Київської преси» — пише «Пр. Пр.» ч. 69, точно установлюючи походження української совітської преси від російської газети.

* * *

— Підсумки перевиборів сільсовітів на Україні, як повідомляють «Известия» ч. 74, виявляють, що цього разу виборчих прав позбавлено було 546.000 чол., тобто на 350.000 більше ніж торік.

— Преднання до України деяких сел РСФСР, а саме Стариці, Огурцово та Прилипки Білгородського новітє сталося з бажання самої людности і через те, що вони економічно прагнуть до України. Три села приєднують, а міліони укр. людности залишаються в межах російської республіки.

— Пролетаріят в Києві. Комісар фінансів тов. Полоз, перебуваючи в Києві, заявив, що «український уряд вживає можливих заходів, щоб підсилити ролю пролетаріату в Києві, та до того торговельного характера, який має Київ, додає ти можливо більшого пролетарського впливу».

(«Пр. Пр.» ч. 69).

Мета цих заходів стане ясною, коли згадаємо, що пролетаріят на Україні являється здебільшого чужим національно і підсилення його ролі є зміцнення разом з тим російських позицій в духовному центрі України на шкоду інтересам українського народу.

— Потяг до переселення з України зростає. Сього року з Винницької округи мають переселити 600 сел. дворів, з них 300 до Уральського краю і 300 на Далекий Схід, а з Київщини — 1,350 дворів.

(«Пр. Пр.» ч. 70).

* * *

— Українізація «чиновників» викликає потребу звільнення тих службовців совітських, які ставили їй опір. Останнім часом звільнено в Києві 300 чол. «Це ті, — словами Л. Любченка на окружному з'їзді мовлячи, — що не хотіли вивчити української мови. Вони думали: схочу — українізуюсь, схочу — ні» («Пр. Пр., ч. 72). Позицію урядових кол в цій справі такокреслює Любченко: «Є люди, що захищають інтереси українських чиновників (?), пишуть величезні статті про те, що ми на Україні примушуємо вивчати українську мову. Ми заявляємо, що й далі будемо суворо

провадити українізацію не до «схо-чу», а до потреби. Радянський службовець повинен знати, що під категорію національних меншостей він не підходить. Національні меншості ми обслужуємо їх рідною мовою, але радянський чиновник — український урядовець повинен знати ту мову, якою говорить більшість людности республіки». («Пр. Пр.», ч. 72).

— Хиби українізації виявляла міжспільчанська нарада в Києві: «за останній час спостерігається перехил у бік аполітизації, убікчистого культурництва» («Пр. Пр.», ч. 69), тоб то живе життя перекреслює усі штучні заходи прищепити укр. масі совітську башилу. Далі серед перешкод українізації одмітила чарада «такі погляди у де-яких робітників, що мовляв російська мова і російська культура кращі від якоїсь там «нікчемної» української, а тому й українізація зайва». Коли такі настрої московського елемента на Україні, то серед українського помічається «другий ухил у бік українського шовінізму». І з цим доводиться боротися. Зле і з бібліотеками: «наші бібліотеки мають багато книжок але книжок укр. мовою там пересічно тільки 11 проц.» Не ліпше і з клубами: «клуби, що мають обслуговувати переважно українців, а коли зайдеш до такого клубу, то обличчя його нічого не каже про українізацію». Те ж саме і з пресою: «робітники передплачують переважно російські газети, а українських дуже малий відсоток». («Пр. Пр.», ч. 69).

* * *

— Жидівська вдячність. На з'їзді жидівського району в Великій Сейдеменусі ухвалено назвати район Калініндорфським («Пр. Пр.», ч. 69).

— Жидівську камеру народного суду організовано в Староконстантинові. Це вже друга камера в Шепетівській окрузі («Пр. Пр.», ч. 70).

— Зріст антисемитизму у констатує на окружному з'їзді в Києві Любченко: «Не криючись скажемо, що куркулі й перекупки співають про антисемитизм. Вони скалять зуби проти єврейського торговця і єврейської перекупни, і в той же час обвинувачують єврейських трудящих». («Пр. Пр.», ч. 72).

— «Асоціацію революційних єврейських письменників в Україні» засновано у Києві з широким програмом («Пр. Пр.», ч. 70).

* * *

— Наслідки большевицького господарювання тяжко одбилися на водному транспорті України. На Київському з'їзді Любченко мусів признатися, що «вантажобіг Дніпровського пароплавання досяг тільки 30 відсотків довоєнного. Крім того, сам Дніпро поміішав майже на 25 сант. Все це ставить під загрозу річище Дніпра». («Пр. Пр.», ч. 72). Яскраві паралелі до широких планів Дніпрельстану.

— Автобусний рух Київ-Житомир, Київ-Чернігів поновився в кінці березня. Автобуси ходитимуть щодня («Пр. Пр.», ч. 70).

— Колонії — табори для відпочинку молоді мають організувати цього року на 6.200 молодих робітників. В колоніях літній відпочинок сполучається з військовим таборовим життям. («Пр. Пр.», ч. 70)

— «Жахливу статистику» шахрайств в кооперативних товариствах подає першотравенський кореспондент («Прол. Пр.», ч. 69: «зловживання охопили 29 відсотків усіх перевірених товариств, де працюють не кооператори, а кооперативні злодії... А трапляється, що замість боротьби з злодіями їм ще потурають».

* * *

— На Дніпрельстані. Великою перешкодою для розпо-

чаття робіт являється брак під'їзних залізничних колій, через що, як заявив заступник головного інженера Ротер, «не можна провадити великих робіт» («Пр. Пр.», ч. 69). «Про збудування під'їзних залізничних колій і відкриття роз'їздів в районі Дніпрельстану» клопотався в Харькові сам головний інженер Вінтер. «Ці залізничні роботи, — каже він, — які дадуть змогу інтенсивніше представляти будівництву будівельні матеріали, розпочнуть відразу після того, як дозволять їх збудувати» («Пр. Пр.», ч. 69). Отже ще й дозволу немає. Мимоволі пригадується: «не тоді псів годувати, як на лови йти». — Ніяк досі не налагодять постачання лісового матеріалу. Той самий Ротер зазначив, «що вже першого місяця єсть недовантаження кількох сот вагонів». — Виявилось, що для робітників бракуватиме питної води, бо вода з кичкаських криниць «зовсім непридатна», а «на ділянці майбутніх постійних робіт, за геологічними дослідженнями, немає криничної води», як сконстатував сам Вінтер. Треба буде фільтрувати воду з Дніпра. — Бракує матеріялів, нема під'їзних шляхів, нема ще й дозволу на їх збудування, а в Москві поруч з проектом механічної кухні на 5.000 чол. розробляють плани робітничого селища, «де будуватимуть помешкання типа котеджів на 2.500 чол.», як сповіщають «Изв.», ч. 74. Ці «англійські котеджі» найпотрібніша річ робітникам, позбавленому навіть здорової води.

— Новий варіант Дніпрельстану, що його розробив інж. Могилка, після того, як усе вже було ніби вироблено і ухвалено і приступлено до робіт, викликав великий інтерес в технічних і інженерних колах Харькова. Суть його — проведення обхідного каналу з шлюзами. В ньому додають перевагу перед проектом інж. Александрова, що по йому розпочали роботи. Потішають себе думкою, що проект інж. Могилка можна виконати «навіть без порушення схеми про-

екта інж. Александрова». Пові домляючи про це, «Изв.», ч. 74 додають: «технічно передбачення і проф. Александрова і інж. Могилка основані «на устарілих с'ємках», що їх зроблено 1888 року, в зв'язку з чим нарада признала конче необхідним найшвидче переведення дослідів в нижній частині Дніпра». Справжній зразок совітської господарности.

У ФРАНЦІІ.

— Комітетом для вшанування пам'яті С. Петлюри в Парижі вирішено на засіданні 4 го квітня асигнувати 1.000 кор. ч. на видання збірника, присвяченого пам'яті Головного Отамана Симона Петлюри. Збірник цей виготовлено і буде видано Міжорганізаційним Комітетом для вшанування і Оборони Пам'яті С. Петлюри в Чехословаччині. Редакційна Комісія цього Комітету розробила план, зібрала вже матеріали і має приступити до друку збірника. Збірник займатиме біля 20-25 аркушів друку. Про умови підписки на цей збірник Комітетом буде оголошено окремо.

— 4-ий З'їзд Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції. Відкривається в суботу 16 квітня о 4-ій год. пополудні в залі при «café Cèdre» (59, rue Geoffroy-St.-Hilaire. Paris V). Найважливішим питанням цього з'їзду має бути вироблений Генеральною Радою проект реорганізації Союзу.

Закінчиться з'їзд увечері 17 го квітня.

— 2-ий Укр. Церковний з'їзд у Франції відкривється в понеділок рано 18-го квітня в залі при «Café du Cèdre» (59, Rue Geoffroy-St.-Hilaire. Paris V.) і продовжиться один день. Справою Автокефальної Української Православної Церкви живо інтересується наш архієпископ Іоан Теодорович,

якому підвладна є і наша церква у Франції. Серед укр. громадянства цей з'їзд викликає надію, що справа нашої церкви буде краще упорядкована і стане на міцніший ґрунт.

— Об'єднана Укр. Громада у Франції. Минулої суботи 9 го квітня відбулися загальні збори Громади, присвячені виключно питанням 4 го з'їзду. Ухвалено підтримати вироблений Генеральною Радою проект реорганізації Союзу. Перед тим проект цей розглядався і був прийнятий на спільнім засіданні Ради Громади разом з обраними від Громади делегатами.

— Нещасний випадок. Члена Об'єднаної Громади п. Миколу Столяренка переломано ногу і серйозно потоврено голову. В тяжкій стані одвезено п. Столяренка до шпиталю.

У ЧЕХІІ.

Вечір Українського Педагогічного Інституту в Празі. 14-го березня в залах Міщанської Бесіди відбувся вечір-концерт, улаштований студентством Українського Педагогічного Інституту. Програму вечора, дуже різноманітну, виконано було силами студентів і педагогічного персоналу Інституту. Вечір улаштовано на користь хворих на туберкульоз-студентів Інституту і через це українська еміґрація, загалом поставилася співчутливо до ідеї

печора, і залі Бесіди були майже яовні. Було також чимало й чехів.

— Подєбради. У звязку з загальним скороченням коштів на Академію мусліо припинити свою працю й «Видавниче Товариство», що досі видало понад 150 підручників по різних науках. Воно могло існувати тільки при допомозі Академії, бо членських вкладок не вистачало, а продаж видань далеко не покривав витатків. На прибутки нічого не рахував, бо книжки видалися у кількості 100-150 примірників, отже були дорогі й широкого збуту, як дуже спеціальні не могли мати..

На превеликий жаль, саме тепер у періоді ліквідації «Видавниче Т-во» одержує замовлення на свої видання з Великої України. Вже чимало книжок вислано було в Київ, Харьков, Винницю на замовлення високих шкіл і окремих осіб. Нещодавно Одеська Державна Публічна Бібліотека просила встати їй всі книжки «Вид. Т-ва», бо 75 проц., студентів, за браком власних книжок, користуються ними з Бібліотеки. Це замолення, а також таке саме від Луцької «Просвіти» ще можна було задовольнити, але надалі це вже буде неможливо, бо деякі підручники вже зовсім розпродані і повного комплекту всіх видань уже нева.

Де-які з найпотрібніших підручників, переважно по технічних науках мають перевидати на Великій Україні для задоволення потреб високих технічних шкіл.

З м і с т.

Неділя, 17 квітня 1927 року — ст. 1. О. Лотоцький. «Пропавший час» та національно державні висліди з його — ст. 2. В. Садовський. Центральна Рада та її роля у відновленні української державности — ст. 7. О. Л. Шулъгин. Російська революція та Україна. — ст. 13. В. Шабля. Великі роковини — ст. 16. В. Королівстарий — Центральна Рада (згадка) — ст. 20. Обсерватор. З міжнароднього життя — ст. 23. Нема Тудо. Маленький фельстон — ст. 26. З преси — ст. 28. І. М. Похорон проф. В. Коваля — ст. 30. Хроніка. — З Великої України — ст. 32. У Франції — ст. 35. В Чехії — ст. 36.